

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse- ja kommunikatsiooni õppekava

Maria-Johanna Vompa

**Radikaliseerumisprotsesside ilmingud Eesti sotsiaalmeedias ning
deradikaliseerumise võimalused ekspertide hinnangute põhjal**

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Maria Murumaa-Mengel, PhD

Maia Klaassen, MA

Tartu 2024

EES- JA TÄNUSÕNAD

Minu bakalaureusetöö nurgakivi on tugev toetus, mida tundsin igas tööetapis. Eeskätt tänan enda juhendajaid Maria Murumaa-Mengelit ja Maia Klaassenit – suuresti tänu teile jõuab minu töö avalikkuse ette! Inimese üks kallimaid varasid on tema aeg, mistõttu tänan teid ka mulle pühendatud aja eest. Olen siiralt tänulik põhjaliku tagasiside ja rohkete, ent väga asjalike nõuannete eest. Aitäh, et inspireerisite mind bakalaureusetööd kirjutama, kinnitades igal sammul, kui oluline on minu lõputöö teema.

Tänan ka enda bakalaureusetöö retsensenti Annely Kaselat tähelepanelike nõuannete ja konstruktiivse kriitika eest. Samuti lähevad minu tänusõnad ka hindamiskomisjoni liikmetele, kes andsid eelkaitsmisel vajalikke soovitusi, mis minu tööd veelgi sisukamaks muutsid.

Suur aitäh ka ekspertidele, kes minu töö valmimisel kõige olulisemat rolli mängisid. Tänan, et olite nõus minuga sel keerulisel teemal arutama. Teie panite mind mõistma, et see, mida uurin on päriselt vajalik. Ilma ekspertideta seda tööd ei eksisteeriks! Laiemas kontekstis soovin tänada kõiki eksperde ka selle eest, et oma tööga meie ühiskonda panustate!

Tänusõnad lähevad ka minu pereliikmetele, kes terve protsessi vältel mulle mentaalseks toeks olid – aitäh!

SISUKORD

EES- JA TÄNUSÕNAD	1
SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1. Kaasaegsed meediastunud infokeskkonnad	7
1.2 Infokorratus	10
1.3. Radikaliseerumine	13
1.3.1. Radikaliseerumine internetis	15
1.3.2 Radikaliseerumine Eestis	17
1.4 Radikaliseerimine kui tahtlik tegevus internetis	19
1.5 Deradikaliseerumine ja ennetustöö	21
1.4 Uurimisküsimused	23
2. VALIM JA UURIMISMEETOD	25
2.1 Valim	25
2.2. Andmekogumismeetod	27
2.4 Andmeanalüüsimeetod	28
3. TULEMUSED	30
3.1 Radikaliseerumine sotsiaalmeedias	30
3.2 Radikaliseerimine kui tahtlik tegevus ja selle kommunikatiivsed strateegiad	35
3.3 Deradikaliseerumine ja ennetustöö Eestis	42
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	47
4.1 Järeldused	47
4.1 Diskussioon	53

4.1 Meetodi kriitika	55
4.4 Edasised võimalikud uurimissuunad	57
KOKKUVÕTE	59
SUMMARY	62
KASUTATUD KIRJANDUS	65
LISAD	75
Lisa 1: Värbamiskiri	75
Lisa 2: Nõusolekuvorm	77
Lisa 3: Intervjuukava	79
Lisa 4: Koodipuu	81
Lisa 5: Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks	83

SISSEJUHATUS

21. sajandi ühiskond on sügavalt meediastunud, mis on aidanud kaasa informatsioonilise mõjutustegevuse mitmekesistumisele – olgu selle taotluseks siis kas poliitiline, majanduslik või sotsiaalne kapital (Hjarvard, 2008). Seega on saanud meediast lisaks informatsiooni edastamisele ka mõjutusvahend. Väär-, des- ja kuriinfo massiline levitamine on põhjustanud infohäireid, mis tekitavad probleeme pea igas ühiskonnas (Wardle, 2018: 921). Niisamuti on meediastumine ja infokorratus toonud emotsioonid meediasuhtluse keskmesse, millele rõhub peaasjalikult sotsiaalmeedia (Serrano-Puche, 2021).

Infokorratus ja meediastunud ühiskond on loonud soodsa pinnase äärmuslike vaadete levitamiseks (Vlachos, 2022), sest radikaalid kasutavad ära meedialoogikat, rõhudes sensatsioonile ja jagades manipulatiivset, sealhulgas väärat sisu (Fernandes jt, 2016). Sestap on tõusnud avalikku arutellu teemad radikaliseerumisest. Eelkõige juhtumeid, mis on päädinud vägivallega. Siinkohal võib näitena tuua 2021. jaanuaris USAs toimunu, mil endine Ameerika Ühendriikide president Donald Trump kutsus oma valijaid Kapitooriumi juurde väidetavalt võltsitud valimistulemuste üle meelt avaldama (Raun, 2023). Agitatsiooni ulatus kasvas läbi desinformatsiooni levitamise, mida inimesed pahaaimamatult edasi jagasid. Esimeste seas tungisid Kapitooriumi ligi 200 paremäärmusliku rühmituse Proud Boys liiget, kes omakorda neid ümbritsevaid inimesi vägivaldale õhutasid (Raun, 2023). Intsident ilmestab, kuidas tahtlik valeinformatsiooni tootmine ja selle levitamine võib eskaleeruda vägivaldaaktini.

Kuigi radikaliseerumist ei ole üheselt defineeritud, lähtun oma töös järgnevast definitsioonist: radikaliseerumine on individuaalne või kollektiivne protsess, kus on täheldatud poliitilist polariseerumist ning *status quo*-kesksetest seisukohtadest eemaldumist, võttes omaks äärmuslikud ideed. Sealjuures võib eesmärkide saavutamiseks rakendada vägivalda, sõjakuritegusid või ka vägivaltatut surveamist (Schmid, 2013: 18).

Oma töös kasutan ka mõistet “radikaliseerimine”, mille konnotatsioon viitab eesti keeles sihipärasele tegevusele. Sellise tahtliku tegevuse eesmärk on tutvustada ja/või panna kedagi omandama radikaalseid ideid.

Kuna radikaliseerumine võib päädida terroriaktiga, vajab tähelepanu ka deradikaliseerumine. Mõiste all peetakse silmas protsessi, kus inimene eemaldub järk-järgult vägivaldsest radikaliseerunud mõttemaailmast ning seda selliselt, et ei soovi enam vägivaldaaktides osaleda (Elshimi, 2017). Töös ei keskendu ma mikro- ja mesotasandi deradikaliseerumisele, vaid riiklikele meetmetele, mis deradikaliseerumist toetavad. Selles töös kasutan läbivalt mõistet “deradikaliseerumine”, kuna sõna “deradikaliseerimine” viitab sunniviisilisele mõtteviisi muutmisele, mida demokraatlikes riikides ei kasutata (Maiberg, 2018).

Ehkki radikaalsed ideed pole demokraatlikes riikides kriminaliseeritud ja iseenesest ühiskonnale ohtlikud (Politsei- ja Piirivalveamet, 2019), võivad need viia vägivaldsete tegudeni, mis on õigusvastased ja laiemas plaanis julgeolekuohuks (Kaitsepolitseiamet, 2023). Seetõttu ei keskenduta Eestis niivõrd riiklikult toetava deradikaliseerumisele kuivõrd ennetustööle.

Ehkki Eestis pole toimunud ühtegi terrorirünnakut (Kaitsepolitseiamet, 2023), on riigis esile tõusnud paremäärmuslus (Raudsik, 2020) ning suurenenud võimalus paremäärmuslikuks terrorismiks (Kaitsepolitseiamet, 2022). Niisamuti kajastati hiljuti ajakirjanduses noori, kes sotsiaalmeedias paremäärmuslikku ideoloogiat levitavad (Laine, 2024; Salu, 2020). Kuigi Eestis on varem uuritud siinsete moslemite radikaliseerumist (Tammekun, 2018; Järva, 2015), ning institutsioonide teadlikkust radikaliseerumisest (Limbak, 2017), kuid ei ole uuritud radikaliseerumist Eesti sotsiaalmeedias. Samuti pole uuritud, miks puuduvad Eestis riiklikud deradikaliseerumise programmid ning kui oluliseks selle edendamist üldse peetakse. Kavatsen sellega algust teha, mistõttu on mõistlik viia läbi ekspertintervjuud, sest neil on sel teemal olemas nii teoreetilised teadmised kui ka vastavad kogemused.

Minu bakalaureusetöö eesmärk on kvalitatiivsete ekspertintervjuude (N=7) mõista, millised on radikaliseerumisprotsesside ilmingud Eesti sotsiaalmeedias ning kuidas toimub ekspertide kogemuste põhjal radikaliseerimine ühismeedias. Lisaks soovin teada, millised võimalused on riiklike meetmetega toetada deradikaliseerumist ning mil määral on neid siiani rakendatud.

Bakalaureusetöö on jaotatud neljaks suuremaks peatükiks, millest esimeses annan ülevaate teoreetilistest lähtekohtadest. Seejärel kirjeldan uurimisstrateegiat, põhjendan valimi ja andmekogumismeetodi ning andmeanalüüsimeetodi valikut. Järgmises peatükis toon välja tulemused ning viimases järeldused ja diskussiooni. Sellest peatükis leiab ka meetodikriitika ja edasised võimalikud uurimissuunad.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Esimeses peatükis tutvustan oma bakalaureusetöö teoreetilisi ja empiirilisi lähtekohti. Alustan nüüdisaegse infomaastiku kirjeldamisega ning annan ülevaate meediastunud ühiskonnast ja infokorratuse ajastust. Seejärel kirjeldan radikaliseerumist kui protsessi ning ühtlasi seletan lahti terminiga seonduvaid mõisteid. Selgitan ka radikaliseerimist kui tahtlikku tegevust ja manipulaatiivseid taktikaid, mida äärmuslased kasutavad. Lisaks annan ülevaate, milline on olukord Eestis seoses radikaliseerumise ja äärmuslusega. Viimases alapeatükis keskendun deradikaliseerumisele. Kirjeldan, milliseid riiklike deradikaliseerumisprogramme demokraatlikes riikides kasutatakse ning toon välja ka põhjuseid, miks püüded pole eriti tulemuslikud.

1.1. Kaasaegsed meediastunud infokeskkonnad

Meediat, nii uudis- kui ka sotsiaalmeediat, on saanud suuremale osale ühiskonnast peamine ja kõige tähtsam informatsiooniallikas ning seda eelkõige just arenenud demokraatlikes riikides (Strömbäck, 2008). Lähtudes teadmisest, et meedia on inimeste peamine teabeallikas, on kohane rääkida ühiskonna meediastumisest (ingl *mediatization*). Meediastumise all peetakse silmas nähtust, kus meedial on ühiskonnas üha suurem roll ja mõjuvõim, mistõttu juhitudakse ja ka allutakse aina enam meedialoogikale (Hjarvard, 2008). Meedialoogika, mõneti käsitletud ka kui massimeedia loogika (Van Dijck ja Poell, 2013), viitab reeglitele, millest lähtutakse meediatekstide valikul, loomisel ja tõlgendamisel (Hjarvard, 2008: 113). See on kui raamistik, mida meedia kasutab uudiste tootmiseks, loomiseks ja esitlemiseks, ühendades erinevaid formaate ja levitusviise (Hjarvard, 2008: 107–109, 113). Meediastumine on eelkõige protsess, mis väljendub erinevatel tasanditel, näiteks kultuuris, poliitikas, religioonis ja majanduses (Hjarvard, 2008; Serrano-Puche, 2021). Stig Hjarvard (2008: 105) on välja toonud, et meediastumist tuleks vaadelda kahepoolse protsessina, kus meedia on kujunenud iseseisvaks institutsiooniks, millega teised ühiskondlikud institutsioonid – nt poliitika, perekond, religioon – peavad kohanema. Teiselt poolt muutub aga meedia ise teiste institutsioonide integreeritud osaks. Seetõttu tuleks loobuda kirjeldamast meediastumist kui lineaarset põhjus-tagajärg suhet, vaid käsitleda meediastumist ringja protsessina ehk teisisõnu

kirjeldada, kuidas meedia mõjutab ja kujundab ühiskonna struktuure ja sotsiaalseid tavasid ning kuidas samal ajal mõjutavad sotsiaalse konteksti eripärad ja struktuurid omakorda meediat (Serrano-Puche, 2021).

Meediastumise perspektiivis saab rääkida ka terminist digiteerima (ingl *digitalization*). Eesti keeles tähendab sõna “digiteerima” andmeid digitaalkujul esitama, sealjuures soovitatakse hoiduda sõna “digitaliseerimine” asutamisest (Eesti Keele Instituut, i.a). Digiteerimist peetakse meediastumise üheks osaks (Serrano-Puche, 2021), ent teisalt ka meediastumise järgmiseks etapiks (Hepp, 2020). Tuginedes olemasolevatele definitsioonidele, võib digiteerimist kirjeldada muutusena, kus digitehnoloogia rakendub pea igas inimühiskonna aspektis (Parviainen jt, 2017: 64–65) ning kus sotsiaalset elu organiseeritakse läbi erinevate digitehnoloogiate (Leonardi ja Treem, 2020: 1602). Näitena võib siinkohal tuua terviseportaalid, kus patsient saab panna ise aja või näha portaalis oma epikriisi. Seega võtab mingisugune kindel valdkond läbi digiteerimise omaks nüüdismeediale omased võtted ehk meedialoogika ning meediastub (Ibrus, 2021: 63). Digiteerimine koos andmestumisega on tihedalt põimitud meie igapäevaellu ning toonud seeläbi kaasa süvameediastumise ajastu (Napp, 2023). Süvameediastumise lainet iseloomustavad viis peamist suundumust: diferentseerumine, kõikjalolek, ühenduvus, andmestumine ja kiire innovatsioon (Napp, 2023: 48). Nende ilmingute toel saab ennustada, millised saavad olema meediaga seotud muutused, laiemalt muutused ka ühiskonna toimimises (Hepp ja Hasebrink, 2018).

Sotsiaalmeedia on viimastel kümnenditel väga tugevalt põimunud ja juurdunud meie igapäevaellu, mistõttu on muutunud eelduslikud tingimused, normid ja reeglid sotsiaalses suhtluses, lisades meedialoogikale täiendusena sotsiaalmeedialoogika (Van Dijck ja Poell 2013). Van Dijck ja Poell (2013) kirjeldavad sotsiaalmeedialoogikat osana massimeedia loogikast, ent käsitlevad neid kahte eraldiseisvate mõistetena. Sotsiaalmeedialoogikat saab kirjeldada kui protsessi, mis viitab reeglitele ja tingimustele, mille kaudu platvormid uudiseid, teavet ja suhtlust töötlevad, suunates seeläbi üldist sotsiaalmeedia liiklust. Sotsiaalmeedial on oma laialdase haarde tõttu võime kanda talle omast loogikat platvormidest väljapoole, mis avaldab mõju samadele valdkondale, mis (massi)meedialoogikagi (Van Dijck ja Poell 2013). Sotsiaalmeedia loogika lähtub neljast peamisest elemendist: populaarsus (ingl

popularity), programmeeritavus (ingl *programmability*), ühendatus või seotus (ingl *connectivity*) ja andmestumine (ingl *datafication*) (Van Dijck ja Poell 2013: 3–5). Elementide alusel kujunevad välja (kommunikatsiooni-)strateegiad, mida järgivad erinevad institutsioonid, organisatsioonid ja indiviidid (Van Dijck ja Poell 2013).

Meediastumine iseenesest ei kujuta inimestele, ühiskonnale ning selle toimemehhanismidele ohtu. Vastupidi, meediastumine võimaldab tugevdada demokraatiat, võimendades avalikku arutelu ja pakkudes erinevad, sealhulgas alternatiivseid teemakäsitlusi. Siiski on täheldatud meediastumisel ka ohtusid, mis võivad riivata inimeste põhiõiguseid, näiteks privaatsuse rikkumine (Pravdová ja Hulajová, 2017), mille võib kaasa tuua suuremahuline andmete kogumine. Meediastumine on esile toonud ka emotsionaalsuse komponendi, millele rõhub eelkõige sotsiaalmeedias kajastuv informatsioon, aga ka üldine poliitikakujundamine (Serrano-Puche, 2021: 231, 232). Nii uudis- kui sotsiaalmeedias rõhutakse negatiivsetele emotsioonidele, nagu näiteks viha, äng ja hirm, mis on loonud pinnase desinformatsiooni reljeefsemaks esiletõusmiseks (Serrano-Puche, 2021), millega seisavad silmitsi ühiskonnad üle terve maailma (Wardle, 2018: 921). Lisaks käsitletakse sotsiaalmeedias levivate isikupäraste sõnumite sihilikku emotsioonidele surumist propaganda uue piirialana (Serrano-Puche, 2021: 233).

Niisamuti ei ole ka meedialoogika oma olemuselt negatiivne nähtus, ent seda kasutavad ära näiteks terroristid ja äärmuslased, et enda organisatsiooni inimesi juurde värvata ja panna inimesi vaatama radikaalsemate ideede poole (Frissen, 2019; Neumann ja Baugut, 2023). Selleks, et radikaalid jõuaksid oma sõnumitega paljude inimesteni, peab lähtuvalt meedialoogikast sõnum ja selle tonaalsus kohalduma ning olema atraktiivne massimeedia jaoks (Frissen, 2019). Neumann ja Baugut (2023) on uurinud islamiste ning leidsid, et fabritseeritud videolõigud terroriaktidest (kusjuures võis olla terroriakt tõeline, ent filmitud näiteks aastaid tagasi) tõid endaga kaasa suure meediakajastuse ning seega rohke avalikkuse tähelepanu, mis soodustas mitmel viisil üksikisikute radikaliseerumist. Peaasjalikult seepärast, et selle konkreetse meedia tarbijad tundsid, et samamoodi tehes – vägivalda näidates – pälvivad nad samuti suuremat meedia tähelepanu (Neumann ja Baugut, 2023: 5804–5805). Lisaks oli nii võimalik islamistidel näidata alles radikaliseerumise algusfaasis

olevatele inimestele, et kohalik võim võitleb nende vastu ja diskrimineerib neid, mistõttu sai tekitada viha radikaliseerumise algfaasis olevates inimestes (Neumann ja Baugut, 2023). Teisalt võib meedia näiteks moslemeid viia radikaliseerumiseni sellega, et ei tehta uudislugudes vahet moslemitel ja islamistlikel terroristidel – see tekitab viha moslemites just mittemoslemite vastu, mida omakorda terroristid ära kasutavad (Neumann ja Baugut, 2023).

1.2 Infokorratus

On ka täheldatud, et just sotsiaalmeedias on suurenenud informatsiooni osakaal, mis sisaldab ühel või teisel viisil väärat või eksitavat infot – seda nähtust nimetatakse infokorratuseks (ingl *information disorder*) (Kirchknopf jt, 2021; Wardle, 2018). Niisamuti areneb infokeskkond, kus algoritmiline mõjustamine, manipulatsioon ja valeinfo avaldavad markantset mõju ühiskonnale (International Panel on the Information Environment, 2023: 5). Inimestel on ligipääs rikkalikule ja hübriidsele teabekeskonnale, mis oma olemuselt muutub järjest keerukamaks, sest pakub tarbijatele pidevalt uusi uudiste- ja informatsiooniallikaid. Ehkki see on arvamuste paljususe perspektiivis positiivne, muutub üldine teabe hoomamine seeläbi oluliselt raskemaks (International Panel on the Information Environment, 2023). Thomas Frissen (2019) on aga välja toonud, et mõned autorid peavad infohäireid polariseerunud ja radikaliseerunud ühiskonna põhjuseks, sest infohäired võivad endaga kaasa tuua globaalset kahju. Ka Maailma Majandusfoorum (World Economic Forum) (2024) nimetas väär- ja desinformatsiooni järgmise kahe aasta suurimaks globaalseks riskiks. Järgmise kümne aasta lõikes on väär- ja desinformatsioon inimkonna suurimatest riskidest viiendal kohal (Maailma Majandusfoorum, 2024).

Infokorratust võib tekitada desinformatsioon, väärinformatsiooni (ingl *misinformation*) või kuriinfo (ingl *malinformation*) (Wardle, 2018; Wardle ja Derakhshan, 2017). Wardle infokorratuse käsitlemise järgi (2018) peetakse väärinformatsiooni all silmas teavet, mis on ebaõige, ent ei ole kavandatud tahtlikult kahju tekitamiseks. Väärinformatsiooni võivad inimesed pahaaimamatult edasi jagada ka näiteks sotsiaalmeedias. Desinformatsioon on sihilikult loodud või levitatud valeinformatsioon, mille eesmärk on tekitada kahju kas institutsioonidele, väiksemale rühmale või üksikindiviidile. Selle loojatel ja levitajatel võivad

olla majanduslikud, poliitilised või sotsiaal-psühholoogilised motivatsioonid ja huvid. Kuriinfo on aga teave, mis võib olla tõene, kuid seda levitatakse siiski sihilikult kahju tegemise eesmärgil. Sellise sisu loomise ja levitamise eesmärk võib olla kellegi maine kahjustamine (Wardle ja Derakhshan, 2017).

Tasub märkida, et Wardle ja Derakhshani (2017) ei soovita akadeemilises raamistuses kasutada ingliskeelset terminit "*fake news*", kuna sellel sõnal on teadusmaailmas negatiivne konnotatsioon. Peaasjalikult seepärast, et fraasil "*fake news*" on palju puudujääke. Esiteks ulatub valeinfo ökosüsteemis olev sisu kaugemale kui uudisena esitletav artikkel. Teiseks ei pruugi kogu informatsioon olla üldsegi väär (Wardle, 2018: 952). Näiteks võib olla teave kontekstist välja võetud või muul viisil manipuleeritud, kuigi *de facto* on tegemist tõese informatsiooniga. Lisaks on poliitikud ja nende toetajad selle fraasi omastanud, kasutades seda kirjeldamiseks meediaväljaandeid või artikleid, mis neile ei meeldi (Wardle, Derakhshan, 2017: 5, 16; Monsees, 2023: 154). Reeglina kasutatakse terminit vaba ajakirjanduse õhnestamiseks või ka näiteks sõnavabaduse piiramiseks (Wardle ja Derakhshan, 2017: 5; Wardle, 2018: 952).

Wardle ja Derakhshan (2017) toovad ka välja, et uudismeedia ei ole infohäirete eest kaitstud – ka seal võib tahtlikult või tahtmatult avalduda informatsioon, mis pole kontrollitud, olenemata sellest, et faktikontroll ja faktide kontrollimine on alati olnud kvaliteetajakirjanduse nurgakivi. Autorite hinnangul on desinformatsiooni loojad ja levitajad võtnud kasutusele strateegiaid ja tehnikaid, mis on keerulised ja kavalad. Marju Himma (2018) tõi oma doktoritöös välja, et eelkõige veebiväljaannete puhul jõuab informatsioon ajakirjanikuni läbi interneti, mistõttu võib ajakirjanik saada kätte juba n-ö töödeldud teabe. Piiratud ajalise ressursiga ja ootusega avaldada artikkel võimalikult kiiresti, võivad vahele jääda mõned olulised uudise tegemise etapid, eeskätt faktide üle kontrollimine. See omakorda loob soodsa pinnase vale- või desinformatsiooni sattumiseks uudisajakirjandusse (Himma-Kadakas, 2018). Seega on just ajakirjandusel, täpsemalt uudistetoimetusel üha suurem vastutus avalikkuse ette tuua vaid tõene teave ehk välja sõeluda ebakorrektnet informatsioon (Wardle ja Derakhshan, 2017: 5, 16).

Viimase paari aasta ühiskonda mõjutanud sündmused, nagu näiteks Venemaa alustatud sõda Ukrainas ning koroonapandeemia, on muutnud digitaalsed, mobiilsed platvormid veelgi domineerivateks, mis paratamatult avaldab mõju ka uudismeediale, sealhulgas selle struktuurile ja ärimudelile (Newman jt, 2023). Niisamuti on langustrendis ka üldine ajakirjanduse usaldusväärsus (Newman jt, 2023; Marwick ja Lewis, 2017; Edelman Trust Barometer, 2023). Lisaks toodi Reutersi (2023) raportis välja, et just noorem auditoorium eelistab klassikalisele ajakirjandusele teavet hankida sotsiaalmeediast ning erinevatel sotsiaalmeediaplattformidel pööratakse rohkem tähelepanu sotsiaalmeedias figureerivatele tegelastele, näiteks kuulstele ja suunamudijatele, kui ajakirjanikele. Viimast trendi on märgatud ka veidi vanema auditooriumi puhul (Newman jt, 2023).

Ehkki tänapäeva teabekeskkonnas on arvamuste paljus, mis demokraatlikust perspektiivist on positiivne, on see keskkond muutumas üha manipulatiivsemaks, mürgisemaks ja ebaviisakamaks (Sheth jt, 2022). Lisaks on tõusutrendis ka vaenu- ja vihakõne (Munn, 2020: 2) ning vandenõuteooriate, ekstremismi ja muud sotsiaalset sidusust kahjustava sisu levimine (Sheth jt, 2022). Ebaviisakat suhtlemist on online-kultuuris kõige rohkem näha just kommentaariumites – olgu selleks siis ajakirjandusväljaannete artiklite või sotsiaalmeediapostituste kommentaariumid. Kusjuures on peamiseks n-ö ebaviisakuse vormiks sildistamine ja teisi erinevate kohatute nimedega kutsumine (Anderson jt, 2018: 157). Internetis prevaleeriv mürgine ja ebaviisakas suhtlemisviis on tingitud eelkõige sellest, et internet võimaldab inimestel jääda anonüümseks, kommenteerida enda isikut paljastamata, mistõttu tunnevad inimesed end vabamalt ning kontrollivad oma käitumist vähem (Beres jt, 2021). Vaatamata sellele, et sotsiaalmeedia platvormid püüavad nii tehisintellekti kui ka muude tehnoloogiliste võimalustega piirata polariseerivat sisu, on tulemused olnud ebaefektiivsed (Sheth jt, 2022). Kuna modereerimine sõltub eelkõige platvormist ning selle reeglitest, on mürgist ja polariseerivat sisu keeruline elimineerida. Samas pakuvad erinevad sotsiaalmeediaplattformid, näiteks TikTok ja Facebook, võimalust raporteerida ebameeldivat või väärinformatsiooni levitavat postitust. Sis, mida reeglina võrdlemisi kiiresti eemaldatakse, on näiteks tugevalt äärmuslikku ideoloogiat või desinformatsiooni sisaldav teave.

1.3. Radikaliseerumine

Euroopas toimunud terrorirünnakud, mille on toime pannud Euroopa Liidu kodanikud, on tõstatanud arutelusid radikaliseerumisest (Euroopa Parlament, 2021) ja selle tõkestamisest Euroopa Liidus ja mõistagi ka Eestis. Ühtlasi on ka teadusallikad probleemipüstituses välja toonud, et terrorirünnakud, nagu 9/11 ning islamistide terroriaktid Euroopas, on tekitanud huvi nii uurijates kui poliitikakujundajates, sooviga teemat rohkem poliitika keskmesse tuua (Neuman, 2013; Frissen, 2019; Maiberg, 2018).

Tihti kasutatakse ekslikult radikaliseerumist terrorismi ja vägivaldse ekstremismi sünonüümina. Kuigi terminid on omavahel tihedalt seotud, on need siiski eraldiseisvad mõisted (Schmid, 2013). Mõistete väärkasutamine on tingitud eelkõige sellest, et radikaliseerumise definitsioon on ebamäärane ja vastuoluline, sest kvalitatiivsete süvauuringute puudusest tingituna pole ühtset mudelit, mis kirjeldaks täpselt radikaliseerumise põhjuseid, kulgu ja tagajärgi (Frissen 2019; Schulze jt, 2022; Koehler, 2015). Küll aga viitavad kõik definitsioonid radikaliseerumisele kui protsessile, mille areng võib olla nii lineaarne kui ka mittelineaarne (Schulze jt, 2022; Striegher, 2015).

Üks tuntumaid terrorismi uurijaid Alex P. Schmid (2013: 18) on defineerinud radikaliseerumist individuaalse või kollektiivse protsessina, kus on täheldatud poliitilist polariseerumist. Radikaliseerumise protsessis loobuvad kas mõlemad või vaid üks konflikti osapooltest rahumeelsetest suhtlusviisidest, kompromisside leidmisest ja dialoogidest, et saavutada konfliktis edu. Tavapärase suhtlustaktikate asemel võidakse rakendada näiteks vägivalda, sh terroriakte, sõjakuritegusid või rahunusi, aga ka vägivallatut sundi ning survestamist. Mässumeelse osapool eemaldub seeläbi *status quo*-kesksetest seisukohtadest, sest senine poliitsüsteem ei ole enam soodne ja legitiimne ning võtab seepärast omaks äärmuslikumad seisukohad (Schmid, 2013: 18).

Euroopa Komisjoni määratlus, millest lähtuvad ka Eesti julgeolekut tagavad institutsioonid, defineerib radikaliseerumist järgmiselt: “Radikaliseerumine on selliste arvamuste, vaadete või ideede omaksvõtmine, mis võivad viia terroritegudeni” (Euroopa Parlament, 2021). Siiski on Eesti Politsei- ja Piirivalveamet määratlust täiendanud, lisades et radikaalne mõtteviis

iseenesest ei ole halb. Kui aga ideedest saab eluviis, mis läheb vastuollu ühiselureeglitega, sh Eesti Vabariigi põhiseaduse ja teiste siseriiklike seadustega, ohustab säärane väljendus avalikku korda ja halvimal juhul ka riiklikku julgeolekut (Politsei- ja Piirivalveamet, 2019).

Vägivaldset ekstremismi võib aga samastada ideoloogiaga, kus inimene õigustab vägivalda kasutamist kindlate ideoloogiliste eesmärkide saavutamiseks (Maiberg, 2018; Striegher, 2015). Reeglina toimub see peale radikaliseerumisprotsessi läbimist (Striegher, 2015). Terrorismi peetakse üksnes vägivaldaaktis, mis on toime pandud ideoloogiliste eesmärkide saavutamise nimel (Striegher, 2015). Seega on kohati õigustatud pidada terrorismi ja vägivaldset ekstremismi üheks radikaliseerumise tagajärjeks, ehkki need pole alati radikaliseerumise tulemiks (Hollewell ja Longpré, 2022; Striegher, 2015). Seetõttu oleks täpsem öelda, et radikaliseerumise tulemiks on äärmuslike vaadetega inimesed (Hollewell ja Longpré, 2022), kelle soov ja eesmärk on reeglina muuta ühiskondliku ja/või poliitilist olukorda (Maiberg, 2018; Schröder jt 2022). Teisalt on radikaliseerumist täheldatud ka näiteks fännluses ning erinevates mängukommuunides (Marwick ja Lewis, 2017: 46), seega pole alati mängus ideoloogilised ja poliitilised huvid.

Paraku puudub ka ühtne arusaam sellest, millest saab radikaliseerumine alguse. On leitud, et laiemas kontekstis on üheks põhjuseks ühiskondlikud kriisid, mis pärsivad ühiskonna sidusust (Schulze jt, 2022) ning tekitavad ebakindlust mikro- ehk indiviiditasandil (Hogg, 2021). Sealjuures on leitud, et indiviiditasandil radikaliseeruvad pigem need, kes on oma pere ja/või kogukonna poolt tõrjutud ja seeläbi kaotanud oma sotsiaalse identiteedi, mida nad hakkavad otsima kuskilt mujalt (Hollewell ja Longpré, 2022; Hogg, 2021; Beadle, 2017).

Suurt rõhku on pandud sellele, miks inimesed radikaliseeruvad, ent vähem on keskendunud erinevatele radikaliseerumise etappidele (Borum, 2011). Siiski on sotsiaalteoreetilise raamistikust lähtuvalt kirjeldatud radikaliseerumisprotsessi etappe läbi konversiooni teooria (Borum, 2011). Protsess on selle teooria järgi jaotatud seitsmeks etapiks: **kontekst** ehk kultuurilised, ajaloolised sotsiaalsed või poliitilised tegurid, mis on protsessi aluseks; **kriis** – isiklik tasakaalutuse seisund, mille põhjustajateks on sageli sotsiaalsed või isiklikud häired; **otsimine** ehk protsess, mille käigus otsitakse probleemile lahendusi; **kontakti loomine** – esmane kontakt probleemile lahendust otsija ja abistaja vahel; **interaktsioon** – suhtlus, mille

käigus saadakse probleemi lahendavat teavet; **pühendumine** ehk võetakse uskumused omaks, tihti selleks, et kuhugi sulanduda; **tagajärg** – otsused mida saadud teadmistega ette võetakse (Borum, 2011).

Teisalt on välja töötatud ka lihtsam, kolmeetapiline mudel, mis sisuliselt koondab eelnevalt väljatoodu vähem komplekssemateks faasideks. Esimene faas on tundlikkus ehk inimese ümber on tegurid, näiteks rahulolematuus iseeneda või ühiskonna suhtes, mis muudab ta haavatavaks uuele informatsioonile ja mõjutustegevusele (Doosje jt, 2016). Sellele järgneb mõttekaaslaste leidmine, mille käigus otsib inimene kuuluvustunnet ning omandab grupile omase ideoloogia. Sealjuures ei ole grupiga liitumiseks ilmtingimata vajalik konkreetse organisatsiooniga liituda (Doosje jt, 2016). Kolmas faas on tegutsemise faas ehk etapp, kus tulemuste saavutamiseks kasutatakse vägivalda (Doosje jt, 2016). Viimane mudel pole aga ammendav, sest alati ei rakendata eesmärkide täitmiseks füüsilist vägivalda (Schmid, 2013). Samuti ei mahu sellesse raamistusse interneti põimumine inimeste igapäevaellu.

1.3.1. Radikaliseerumine internetis

Ajal, kus internetti kasutatakse laialdaselt ning pidevalt tekib uusi sotsiaalmeediaplatforme, on lisandunud juurde ka mõiste interneti- või veebipõhine radikaliseerumine (ingl *online radicalization*). Praegu on internet peamine koht, kus saab alguse inimese radikaliseerumisprotsess ning konstrueeritakse ja levitatakse edasi radikaalsed, mõneti ka vägivaldsed ideoloogiad, mis tihti väljenduvad poliitilistes tegevustes (Koehler, 2015; Winter jt, 2020). Hollewell ja Longpré (2021) on välja toonud, et internet on justkui väravaks, kus radikaalsed ideed muutuvad normiks – koht, kus sarnaselt mõtlejad saavad kõige lihtsamini vastanuda peavoolule, moodustades kõlakambrieid. Teisalt, ehkki suur osa uurimistöid selgitavad radikaliseerumist läbi interneti, pole ühtset arusaama, kirjeldamaks veebipõhise radikaliseerumise protsesse ja toimimisviise (Koehler, 2015; Wolfowicz jt, 2021). Ehkki internet mängib suur rolli üksikindiviidi radikaliseerumisprotsessis, ei ole see üksainus otsustav tegur (Mølmen ja Ravndal, 2023). Siiski on uuritud tegureid, mis aitavad kaasa internetipõhisele radikaliseerumisele – näiteks kõlakambrid (ingl *echo chambers*) ja filtrimullid (ingl *filter bubbles*) (Wolfowicz jt, 2021). Teisalt on nende mõjude uurimisel

teatavaid kitsaskohti, näiteks mil määral kõlakambrid ja filtrimullid päriselt radikaalseid ideid kinnistavad (Macdonald ja Whittaker, 2019).

Kõlakambrit saab mõista kui nähtust, kus inimene suhtleb teiste isikutega, kellel on sarnased tõekspidamised ja veendumused, kinnitades vaid juba olemasolevaid teadmisi (Macdonald ja Whittaker, 2019, Hollewell ja Longpré, 2022). Inimene, soovides vältida kognitiivsest dissonantsist tulenevat ebamugavust, hoidub teadlikult oponentide ideedest. Teoreetilistest seisukohtadest lähtuvalt võib just kognitiivne dissonants olla põhjuseks, miks inimesed otsivad sarnaselt mõtlejaid (Bright jt, 2020). Kõlakambrites domineerivad vaid sarnased ideoloogiad, kus puudub objektiivsus ja tasakaalustatus, sest välja jäävad oponentide seisukohad (Hollewell ja Longpré, 2022).

Kõlakambreid iseloomustab reeglina suletus, isoleeritus ja sissepoole pöördumine (Wolfowicz jt, 2021), mis aitab kaasa radikaliseerumisele. Eelkõige just seepärast, et kõlakambrid kipuvad kujunema just ideoloogilise spektri äärmuslikes otses, kus äärmuslikud ideed normaliseeruvad (Wolfowicz jt, 2021; Macdonald ja Whittaker, 2019), avaldades potentsiaalselt polariseerivat mõju (Mølmen ja Ravndal, 2023: 468). Veebipõhises radikaliseerumisprotsessis ei ole kõige ohtlikum mitte see, et puututakse kokku radikaalse sisu ja retoorikaga, vaid et internet võimaldab juurdepääsu sarnastelt mõtlejatele, kus äärmuslikke ideid jagada ja kinnitada. See võib viia selleni, et inimese radikaalsed ideed süvenevad, mis aja jooksul võivad viia vägivaldsete tegudeni (Mølmen ja Ravndal, 2023). Kõlakambrid eksisteerivad ka internetist väljaspool, ent võrgus on võimalik jääda anonüümseks, mis tekitab turvatunde ning seeläbi võivad inimesed olla rohkem avatud (Mølmen ja Ravndal, 2023).

Filtrimullid viitavad internetipõhisele isikupärasele kogemusele (Macdonald ja Whittaker, 2019) ja töötavad algoritmi alusel, mis valib selektiivselt sisu, mida kasutajale näidata, lähtudes kasutaja profiilist ning eelnevalt vaadatud ja eelistatud sisust (Pariser, 2011). Radikaliseerumise kontekstis on filtrimullid olulised teooria kontekstis, kus kasutaja, nähes radikaalset sisu, satub järjest rohkem sarnase sisu peale, sest algoritm võimendab selle nähtavale toomist. Samuti lähtub algoritm ka teistest andmetest, näiteks keelest, asukohast, meedia ja uudiste eelistusest. Algoritmi kohandatav sisu ei pea olema pelgalt järgmine video

TikTokis, vaid ka näiteks reklaamid sotsiaalmeedias. Lisaks soovitatakse uusi tutvusi, kelle algoritmid tuvastasid sarnaste eelistuste ja huvide järgi (Wolfowicz jt, 2021). Samas, ehkki nii kõlakambrid kui filtrimullid seletavad, kuidas tekib grupimõtlemine, ei suudeta seletada, miks osa online-kogukonnast radikaliseerub (Abdalla Mikhaeil ja Baskerville, 2022). Kuigi suuresti nähakse filtrimullides põhjust, mis ühiskond polariseerub, väidetakse ka, et erineva sisu nägemine internetis loob soodsa pinnase arvamuste paljususeks, kus on mitmekesised ja erinevad ideed, mis omakorda aitavad lahti murda kinnistest mustritest (Flaxman jt, 2016).

Üheks sotsiaalmeedia eripäraks võib lugeda ka suunamudijate kultuuri. Lisaks nendele mõjuisikutele, kes reklaamivad oma kontol erinevaid tooteid, on suunamudijaid, kellest on saanud poliitilised eeskujud (Rothut jt, 2023). Kuna paljude noorte teadlikkus poliitikas toimuvast sõltub eelkõige sellest, mida suunamudija oma kontol räägib (Rothut jt, 2023: 2–3), mõjutab radikaliseerumist otseselt ka suunamudijate-kultuur. Sealjuures on aga oluline tähele panna, et poliitika käsitlemisel ühismeedias ei ole midagi negatiivset, ent kui hakatakse auditooriumi manipuleerima ning levitama mittedemokraatlikku sisu, on tegu kahjuliku tegevusega (Rothut jt, 2023: 2–3). Selline tegevus võib samuti algatada radikaliseerumisprotsessi.

1.3.2 Radikaliseerumine Eestis

Eestis räägitakse radikaliseerumisest peaaesjalikult terrorismi kontekstis, kuna pole täheldatud, et radikaliseerumine oleks üle-eestiline probleem (Poom, 2019). Ehkki Kaitsepolitsei ameti (2023) hinnangul on Eestis terrorioht madal, on KAPO tuvastanud Eesti sotsiaalmeedias kogukondade vastandumist õhutavaid postitusi. Sealjuures tuuakse näide ühest postituste loojast, kes ilma vägivalda õhutamata soovitas moslemitel vastanduda Eestis kehtivatele tavadele ja normidele (Kaitsepolitsei amet, 2023). Lisaks toob kaitsepolitsei (2023) välja, et potentsiaalsed ründajad ja vägivalla õhutajad tegutsevad radikaliseerumise käigus tekkinud inspiratsiooni ja viha ajel. Näiteks võib paremäärmuslastele olla sisendatud, et vähemusgrupid lõhuvad ühiskonda, mistõttu tekib nende vastu viha, mille pinnalt kutsutakse teisi liikmeid vähemusgruppe diskrimineerima või neid vägivaldselt kohtlema.

Lähtudes eeldusest, et radikaalsete mõtteviiside omamine ei ole halb ega karistatav, on Eestis nii politsei kui teadlaste fookus radikaliseerumise võimaliku tagajärje ehk vägivalla

ennetamisel (Raudsik, 2020). Radikaliseerumisuurija Heidi Maiberg tõi välja, et ohtlikke paremäärmuslikke liikumisi Eestis täheldatud ei ole, ent suundumus sellel suunal on, kuna nii sotsiaalmeedias kui tänavapildis on täheldatud paremäärmuslastele omaseid sümboleid (Raudsik, 2020).

Üks markantsemad näiteid radikaliseerumisest jõudis Eesti avalikkuse ette 2020. aastal, kui Kaitsepolitsei amet avastas, et üht neonatsistlikku terroriorganisatsiooni Feuerkrieg Division (FKD) juhtis 13-aastane Eesti noormees (Salu, 2020). Seejärel tõstati avalik arutelu veebipõhisest radikaliseerumisest, kus ohustatumaks sihtrühmaks on noored ja lapsed. Artiklis toob Kaitsepolitsei ameti endine büroojuht Alar Ridamäe välja, et ette on tulnud juhtumeid, kus lapsevanemad, kes peaks ohumärke tähelepanema, on lastele ise andnud või ostnud äärmuslaste kirjandust, mis Ridamäe sõnul aitab noore radikaliseerumisele kaasa (Salu, 2020).

Teine, kõige hiljutisem juhtum leidis aset 2024. aasta kevade alguses, kui avalikkuseni jõudis informatsioon uuest paremäärmuslaste rühmitusest Active Club Estonia. Võrreldes eelmise juhtumiga, kus kogu interaktsioon toimus veebis, oli selle juhtumi puhul rakendatud ka vägivalda. Active Club Estonia liikmed õigustasid ohvri vastu toime pandud vägivalda sellega, et too oli olnud pedofiil. Nimelt oli ohver suhelnud internetis alaealiste tüdrukutega (Laine, 2024). Mis radikaliseerunud grupi puhul tähelepanu äratav, on see, et avalikkusele presenteeritakse end kui sportlikke aktiviste, ehkki kulisside taga on tegemist radikaalse neonatsistliku rühmitusega (Laine, 2024).

2019. aastal tutvustas Politsei- ja Piirivalveamet kohalikele omavalitsustele juhust, kuidas õppida märkama varajasi radikaliseerumise ilminguid, eesmärgiga ennetada riskikäitumist (Poom, 2019). Artiklis tõi PPA rakendusekspert Pärtel Preinvalts välja, et pole teada, et radikaliseerumine oleks üleriigiline probleem, kuid politsei soovib võimalikeks juhtumiteks valmis olla (Poom, 2019). Samas on viimases Kaitsepolitsei ameti (2024) aastaraamatus rõhuasetus selgelt muutunud. Viimaste aastate jooksul on näiteks kasvanud paremäärmuslaste püüdlus oma tegemisi näidata ka füüsilises avalikus ruumis. Organiseeritakse ühistegevusi nii riigisisest kui sarnaste grupeeringutega naaberriikidest, ehkki varasemalt jäid tegevused pelgalt virtuaalsesse keskkonda (Kaitsepolitsei amet, 2024). Üheks põhjuseks, miks

kohtutakse avalikus kohas, võib olla enda märgatavaks tegemine, sooviga tekitada inimestes uudishimu, tänu millele on võimalik uusi liikmeid juurde saada.

1.4 Radikaliseerimine kui tahtlik tegevus internetis

Infokorratuse ajastu on loonud soodsa pinnase erinevatele äärmuslikele vaadetele, kuna äärmuslased, sh terroristid, kasutavad ära nii uudis- kui sotsiaalmeediaplatforme, jagades valeinformatsiooni, et meelitada enda kogukonda rohkem inimesi. Niisamuti manipuleerides neid osalema või ellu viima vägivaldseid rahutusi või terroriakte füüsilises avalikus ruumis (Vlachos, 2022). Just terroristid olid ühed esimesed sotsiaalmeediakasutajad, kes hakkasid oma ideid ja ideoloogiat sotsiaalmeedias levitama, ühtlasi olid nad ka esimesed tumeveebi ehk (ingl *dark net* või *dark web*) kasutajad. Tumeveebi all peetakse silmas internetis toimivat võrku, millele saab ligi vaid spetsiifiliste veebibrauserite kaudu, kus sisaldub üldjuhul ebaseaduslik ja antisotsiaalne materjal, näiteks lapsporno, ebaseaduslike ainete või relvade müük (Weimann, 2016: 196). Neid platforme kasutatakse ideoloogilise propaganda või valeinformatsiooni levitamiseks, eesmärgiga viia inimesi radikaliseerumiseni või värvata terroristlikesse organisatsioonidesse uusi liikmeid (Fernandez jt, 2016; Kaitsepolitseiamet, 2023).

Internetis ja sotsiaalmeedias on äärmuslastel võimalik levitada enda sõnumeid oluliselt laiemale publikule kui seda võimaldavad teised meediumid, näiteks televisioon või trükimeedia, mistõttu on suurenenud ka nende gruppide nähtavus (Beadle, 2017: 7; Mølmen ja Ravndal, 2023; Fernandez jt, 2016). Lisaks võimaldab internet läbi kitsendatud levitamise strateegia kohandada sõnumeid vaid kindlatele sihtrühmadele, kelleks reeglina on kõige haavatavamad ehk noorukid (Beadle, 2017: 7), tehes kindlaks, et teavet näeb vaid väljavalitud grupp. Euroopa kontekstis on siin elavate inimeste ja noorte radikaliseerumine terroristlike organisatsioonide strateegiline eesmärk (Kaitsepolitseiamet, 2023). Kuna julgeolekuohuks on eeskätt Lähis-Ida piirkonnas domineerivad terroriorganisatsioonid (Kaitsepolitseiamet, 2023), on just sotsiaalmeedia oma globaalse haarde tõttu eesmärgi elluviimiseks kasulik meedium. Tasub aga märkida, et internet ja sotsiaalmeedia ei radikaliseeri noori iseseisvalt, vaid teeb äärmuslastel ja terroristidel kergemaks pärast radikaliseerimise programmi rakendamise. Nende strateegia on tugevadada kinnituskalduvust

(ingl *confirmation bias*), mislābi on noored vastuvõtlikumad erinevatele teooriatele ja desinformatsioonile (Frau-Meigs, 2019: 80). Reeglina alustatakse n-ö kõigile avatud avalikest sotsiaalmeediakanalitest, näiteks YouTube'st või X'st (Twitterist) ning seejärel liigitakse kinnistesse, sageli ka krüpteeritud gruppidesse (nt Telegram) (Fernandez jt, 2016; 1).

Internetis tegutsevad subkultuurid, kuhu alla liigitatakse ka radikaalid, eriti paremäärmuslased, kasutavad ära meedia ökosüsteemi, et manipuleerida uudisraame ja levitada oma propagandat ja ideoloogiat (Marwick ja Lewis, 2017), rõhudes negatiivsete emotsioonide tekkimisele (Eerten jt, 2017). Marwick ja Lewis (2017) on välja toonud mitmeid taktikaid, millega oma eesmärke täita. Näitena võib tuua osaluskultuuri (ingl *participatory culture*) tekitamise ning selle ära kasutamise läbi meemide jagamise. Osaluskultuuri all peetakse silmas kultuuri, kus on madalad takistused kodanikuaktiivsusele, tugev toetus loomisele ja loomingu jagamisele ning mille osaks on mitteformaalne mentorlus, kus kogenumad jagavad oma teadmisi, oskusi algajatega (Jenkins, 2009). Osaluskultuuri kasutatakse ära nii, et manipulaator saadab oma kogukonda materjale, millega võiksid ka teised kogukonna liikmed tutvuda ja samastuda. Manipuleerijate jagatud teave võib olla näiteks mitteteaduslik artikkel, äärmuslik vandenõuteooria või turundustekst ning sisu jagamise eesmärgiks on tekitada kogukonnas huvi kindla teema vastu (Marwick ja Lewis, 2017).

Teine viis, kuidas radikaalsemad ideed uute inimesteni tuuakse, on meemide jagamine ehk huumori taha peitumine. Näiteks võivad paremäärmuslased jagada pilte või meeme selleks, et tutvustada oma ideoloogiat või sellet fragmente ideoloogiaga mitte kursis olevatele inimestele. Nii katsetatakse ka, millised visuaalid lähevad kergemini viraalseks, et optimeerida meemide ja muu informatsiooni levitamist (Marwick ja Lewis, 2017).

Kõige rohkem kasutavad äärmuslased aga erinevaid strateegilisi narratiive, raamistamist, ehk veenvaid jutustusi, mis seletavad lihtsalt ja selgelt mingisuguse sündmuse kulgu ning millised peaksid olema auditooriumi järeldused kindlast sündmusest või olukorrast (Eerten jt, 2017). Just eriti vägivaldsed radikaalid kasutavad neid sihilikult konstrueeritud kõnevorme selleks, et suunata sihtrühma käitumist viisil, mis aitaksid lähemale radikaalide eesmärkidele (Eerten jt, 2017). Strateegilised kõnevormid rõhuvad emotsioonidele ning inimese tunnetele ja

vajadustele, nagu näiteks kuuluvustunne, tunnustus- ning eneseteostusvajadus (Arquilla ja Ronfeldt, 2001) ning sisaldavad tugevalt “meie ja nemad” mõttemustri kinnistamist (Eerten jt, 2017: 11) . Lisaks kasutavad ekstremistid ära interneti veel reguleerimata alasid ja nõrku kohti. Populaarsete teemaviidete (ingl *hashtag*) kaaperdamine, algoritmide ülekavaldamine ja petmine ning kõlakambrite optimaalne kasutamine on vaid mõned viisid, kuidas kiirendada polariseerumist ja inimeste radikaliseerumist (Köhler ja Ebner, 2019).

1.5 Deradikaliseerumine ja ennetustöö

Võttes arvesse, et radikaliseerumise üks tulemitest võib olla terrorism või mõni muu vägivaldne akt, on hädavajalik rääkida deradikaliseerumisest. Nii nagu radikaliseerumine, on ka deradikaliseerumine protsess, mõneti nimetatud ka kui programm, kus inimene eemaldub järk-järgult vägivaldsest radikaliseerunud mõttemaailmast ning seda selliselt, et ei soovi enam vägivallaaktides osaleda (Elshimi, 2017). Sealjuures saab deradikaliseerumine olla üksikisikuline ja/või kollektiivne (Horgan ja Braddock, 2010). Sellegipoolest on öeldud, et deradikaliseerumine on kontseptsioonina endiselt võrdlemisi ebamäärane (Horgan ja Braddock, 2010). Pole selget konsensust, kas deradikaliseerumisprogramme peaks rakendama alles siis, kui on sooritatud vägivallaakt või tuleks seda kasutada radikaliseerumist ja terrorismi ennetava tööriistana (Elshimi, 2017).

Maiberg (2018) uuris oma magistritöös islamistide deradikaliseerumist ja eemaldumist soodustavad meetodeid ning tõi välja et iga riik saab ise, lähtudes riigi vajadusest ja olukorrast otsustada, mil viisil ja kas üldse islamistide deradikaliseerumise ja eemaldumise valdkonnaga tegeletakse. Sarnaselt Heidi Maibergile defineerin deradikaliseerumist praktikatena, kus vajadusest tingituna on radikaalidele loodud deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavad programmid ja tegevused (Maiberg, 2018). Siinkohal viitab Maiberg deradikaliseerumisele kui iseeneslikule tegevusele, mida saab riik omalt poolt toetada, ent mitte sihilikult korraldada.

Kuna inimesed radikaliseeruvad väga erinevatel põhjustel, puuduvad ühtsed valemid deradikaliseerumise edukaks läbiviimiseks (Horgan ja Braddock, 2010). Ideoloogiline vastutötamine on osutunud pea kõikjal ebaefektiivseks (Koehler ja Horgan, 2016). Teisalt on positiivseid tulemusi andnud see, kui riik võimaldab radikaliseerunud inimestel osa saada

mentorlusprogrammidest, pakkudes juurde ka psühholoogilist abi ja tuge (Koehler ja Horgan, 2016).

Kuna suur osa radikaliseerumisest toimub nüüd internetis, on keeruline veebipõhist deradikaliseerimist läbi viia, sest reeglina on äärmuslaste grupid suletud ning vastunarratiive sisaldavad sõnumid lihtsalt ei jõua nendeni (Eerten jt, 2017). Kasutan siinkohal mõistet “deradikaliseerimine”, sest vastunarratiivide levitamine on eesmärgipärane tegevus. Vastunarratiivi all peetakse silmas narratiive, mis on vastuolus radikaalsete teemadega. Sääraste narratiivide eesmärk on vähendada eeskätt toetust terrorismile, laiemalt vähendada radikaalsete ideede kinnistamist (Braddock ja Horgan, 2016: 1–2). Kinnistes gruppides on aga n-ö moderaatorid, kes kontrollivad, millist teavet gruppi lastakse (Eerten jt, 2017). Lisaks ei tee kinnine grupp end avalikkusele nähtavaks – kasutatakse krüpteeritud sõnumeid ja veebilehti (Fernandez jt, 2016; 1), mistõttu ei pruugita salastatud gruppe üleski leida; lihtsalt ei teata, millistel platvormidel grupid võivad olla (Eerten jt, 2017). Samas võib internetis olla efektiivne püüda individuaalsel tasandil deradikaliseerumist edendada siis, kui inimene näitab radikaalsest grupist eemaldumise märke (Eerten jt, 2017). Nii on inimene vastulausetele vastuvõtlikum ning märkab neid ka ise, mis soodustab orgaanilist ja iseseisvat eemaldumist radikaalsest ideoloogiast.

Euroopa Komisjoni hinnangul on radikaliseerumine Euroopa Liidu liikmesriikides tõsine julgeolekuoht (Kaitsepolitseiamet, 2023), mistõttu on võetud kasutusele erinevad meetmed selle tõkestamiseks, kaasates teadlasi, poliitikuid ja ka kodanikuühendusi (Orav, 2015). Kuna ka Eestis puuduvad riiklikud deradikaliseerumisprogrammid (Maiberg, 2018), on rõhku pandud ennetustööle ning terrorismi tõkestamise ja ennetamisele. Need meetodid on ka vilja kandnud (Kaitsepolitseiamet, 2023).

Euroopa Komisjon kehtestas 2020. aastal terrorismivastase võitluse tegevuskava, mis peamiselt keskendub terrorismi ära hoidmisele, kuid hõlmab endas ka radikaliseerumise takistamist, seda ka internetikeskkonnas (Riehle, 2021). Niisamuti on ka Eestis Politsei- ja Piirivalveamet kohalikele omavalitsustele välja andnud materjali, et hõlbustada radikaliseerumise algete avastamist, mis läbi on võimalik potentsiaalseid terroriakte Eestis ennetada (Politsei- ja Piirivalveamet, 2019). On leitud, et kokkupuude viha- ja vaenukõnega

võib viia poliitilise radikaliseerumiseni (Bilewicz ja Soral, 2020), mistõttu võib ennetustööna olla efektiivne radikaliseerumise reguleerimine.

Radikaliseerumise ja vägivaldse ekstremismi ennetamiseks on äärmiselt oluline ka haridusinstitutionide panus (Sjøen ja Jore, 2019). Ehkki seda valdkonda on vähe uuritud, on leitud, et hea haridustase annab noortele radikaliseerumise ja ekstremismi suhtes parema vastupanuvõime, ent see ülesanne ei tohiks siiski jääda pelgalt haridustöötajate ja sotsiaalpedagoogide vastutusalasse. Sjøen ja Jore (2019) toovad oma uuringus välja, et praegune haridussüsteem ei aita noortel piisavalt vastupanuvõimet tekitada. Näiteks ei oska mõned õpetajad neid teemasid käsitleda, kuna radikaliseerumine on võrdlemisi ebamäärane termin või pole õpetajad teadvustanud radikaliseerumisega kaasnevaid probleeme (Sjøen ja Mattsson, 2020), mis teeb haridusasutustes radikaliseerumise tõkestamise ja ennetustöö keeruliseks.

Üks olulisemaid võimalusi, kuidas just veebipõhist radikaliseerumist ennetada, on meediapädevuste õpetamine (Jerome ja Elwick, 2019). Meediapädevuste õpetamine ja õppe edendamine aitab inimestel arendada võimet eristada tõest informatsiooni väärist, olla allikakriitilisem ning aidata tuvastada inimeste kognitiivseid eelarvamusi (Frau-Meigs, 2019). Meediapädevuste õpetamine on kriitilise tähtsusega just infokorruptuse ajastul: ühiskond on meediastunud, levib ja levitatakse valeinformatsiooni ning toimub algoritmiline mõjustamine (Wardle, 2018; International Panel on the Information Environment, 2023). Seda, millised teemad võiksid olla radikaliseerumise teemafookusest meediahariduses, aitab loodetavasti paremini mõista ka minu bakalaureusetöö.

1.4 Uurimisküsimused

Minu bakalaureusetöö eesmärk on teada saada, millised on Eesti radikaliseerumis-teemaga tegelevate ekspertide hinnangul sotsiaalmeedias aset leidvad radikaliseerimispraktikad ning millised on radikaliseerumisele kõige haavatavamad sihtrühmad. Samuti on oluline teada saada, millised on sotsiaalmeedias kasutusel olevad radikaliseerimise praktikad ehk kuidas tahtliku tegevuse kaudu inimeste radikaliseerumisprotsessi alustatakse. Ka siinkohal on

oluline esile tõsta haavatavad sihtrühmad. Lisaks on radikaliseerumisega seoses oluline mõista ka deradikaliseerumisprotsessi ning selle võimalusi.

Olen bakalaureusetöö eesmärgi täitmiseks püstitanud kolm uurimisküsimust:

1. Kuidas toimub Eesti ekspertide kogemuste põhjal radikaliseerumine sotsiaalmeedias?

- a. Millised on peamised sotsiaalmeedia kanalid, kus levib äärmuslik sisu?
- b. Kuidas puutuvad inimesed sotsiaalmeedias kokku äärmusliku sisuga?
- c. Milline on kõige haavatavam sihtgrupp?

2. Kuidas toimub Eesti ekspertide kogemuste põhjal sotsiaalmeedias radikaliseerimine kui eesmärgistatud tegevus?

- a. Millised on radikaliseerimispraktikad sotsiaalmeedias?
- b. Milline on kõige haavatavam sihtgrupp?

3. Millised on Eesti ekspertide hinnangul radikaliseerunud inimese deradikaliseerumise võimalused?

- a. Milliseid strateegiaid on Eestis kasutatud ning kuidas need on töötanud?
- b. Milliseid strateegiaid, mida mujal maailmas on kasutatud, soovitakse Eestis rakendada?

2. VALIM JA UURIMISMEETOD

Selles peatükis annan ülevaate oma bakalaureusetöö valimist, põhjendan metoodika valikut ja annan ülevaate andmekogumis- ja andmeanalüüsimeetodist. Esimeses alapeatükis peatükis selgitan valimi (N=7) moodustamise kriteeriumeid ning põhjendan valimini jõudmise strateegiat. Teises alapeatükis selgitan, miks tugineb minu töö kvalitatiivsel uurimismeetodil, andes ka ülevaate ekspertintervjuu meetodist, uuringustrateegiast ja intervjuude ülesehitusest. Viimases peatükis kirjeldan andmeanalüüsimeetodit ja kodeerimisprotsessi.

2.1 Valim

Oma bakalaureusetöös intervjueerisin Eesti eksperte, kes oma ameti või eriala tõttu puutuvad kokku kas radikaliseerumise, äärmusluse või terrorismiga. Adekvaatsete tulemuste saamiseks seadsin esialgu eesmärgiks leida vähemalt kümme selle valdkonna eksperti, mida paraku pädevate ekspertide puuduse ja/või ülekoormatuse tõttu täita ei õnnestunud. Sealjuures ei olnud oluline, millises asutuses eksperdid töötavad. Küll aga oli oluline tööstaaž valdkonnas – eeldasin, et vähemalt aastase kogemusega inimesed oskavad anda ülevaate, kuidas toimub sotsiaalmeedias radikaliseerumine ja radikaliseerimine.

Minu uurimisteemat arvesse võttes, oli mõistlik kasutada sihipärast valimit ehk valisin uurijana ise uuritavad, eksperdid välja (Rämmer, 2014), sest minu uurimisküsimustele on kõige pädevamad vastama just valdkonna eksperdid. Koostasın bakalaureusetööd ette valmistavas seminaritöös (Vompa, 2024) nimekirja asutustest, mille esindajad teemaga kokku võiksid puutuda. Eestis kuuluvad terrorismivastase võitluse nõukogu koosseisu Siseministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Kaitseministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Riigikantselei, Rahandusministeeriumi, Välisministeeriumi, Kaitsepolitseiameti, Kaitseväe, Välisluureameti, Maksu- ja Tolliameti ning Politsei- ja Piirivalveameti esindajad (Võitleme terrorismiga, 2022). Valimisse kvalifitseeruvad asutuse esindajad just seepärast, et terrorism võib olla radikaliseerumise üks tulem (Hollewell ja Longpré, 2022;), mistõttu peavad nõukogusse kuulujad olema kursis nii radikaliseerumis- kui deradikaliseerumisprotsessiga.

Bakalaureusetöö algfaasis koostas nimekirja ka konkreetsetest isikutest, kes on radikaliseerumise teemadel sõna võtnud. Sellise strateegiaga leidsin vaid kolm nime, kelleni proovisin jõuda läbi nende töömeilide. Teadsin, et näiteks Siseministerium ja Kaitsepolitsei amet ei avalikusta asutustes töötavate inimeste nimekirju, sestap otsustasin esmase kontakti luua asutuse kommunikatsiooniosakonnaga, mis Kaitsepolitsei ameti puhul osutus väga efektiivseks taktikaks. Lisaks uurisin ka intervjueritavatelt soovitusi ja kontakte, seega paari inimeseni jõudsin läbi lumepallivalimi. Ekspertidega kontakteerumiseks koostasin värbamiskirja (vt Lisa 1), mida kohendasin juhul kui kiri läks kommunikatsiooniosakonnale. Samuti informeerisin kõiki eksperte intervjuusid kokku leppides, lähtuvalt nõusolekuvormist (vt Lisa 2), õigusest intervjuust loobuda.

Ekspertidest parema ülevaate andmiseks esitlen neid nende koodi, soo, tööstaaži ja töökoha kaudu (vt Tabel 1).

Tabel 1. Ülevaade valimisse kuulunud ekspertidest

Kood	Sugu	Kokkupuude radikaliseerumisega (aastates)	Riigiteenistuja
E_N_9_RA	N	9	Jah
E_N_5_MRA	N	5	Ei
E_N_4_MRA	N	4	Ei
E_M_3_MRA	M	3	Ei
E_M_4_RA	M	4	Jah
E_M_13_RA	M	13	Jah
E_M_5_RA	M	5	Jah

Valimi koodid on loodud kolme tunnuse alusel. Näiteks kood E_N_9_RA selgitab, et E on ekspert, N või M markeerivad vastaja sugu, number tähistab tööstaaži valdkonnas (mitte tingimata ühes asutuses). RA näitab töökohata mõnes riigiasutuses, mis tegeleb radikaliseerumise, äärmusluse või terrorismiga ning MRA vastavalt, et intervjueeritav ei esinda riigi julgeolekut tagavat institutsiooni. Kokkupuudet aastates oli oluline välja tuua, et oleks võimalik aru saada, kui lähedalt ekspert oma valdkonda tunneb, mida võib tööstaaž väljendada. Kõik tabelis esitatud andmed ameti kohta on intervjuu toimumise ajal kogutud ning võivad bakalaureusetöö avaldamise ajaks olla muutunud.

2.2. Andmekogumismeetod

Oma bakalaureusetöös kasutasin kvalitatiivset andmekogumismeetodit ning viisin Eesti ekspertidega läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldas vajalikku paindlikkust, ent on siiski andmestiku poolt juhitud uurimisstrateegia (Lepik jt, 2014).

Teemast ja minu uurimisküsimustest lähtuvalt oli intervjuu parim andmekogumismeetod, et kõige efektiivsemalt vastajate verbaalselt väljendatavate mõtete, tunnete ja hinnanguteni jõuda (Lagerspetz, 2017). Valisin semistruktureeritud intervjuud, kuna see annab mulle uurijale võimaluse esitada küsimusi ja teemaarendusi orgaanilise vestluse taktiks, mitte kindlas ettenähtud järjekorras (Lagerspetz, 2017). Selline lähenemine võimaldas mul vastaja teemakäsitlusi ja vastuseid erinevate lisaküsimustega täiendada, mis oli minu teemapüstituse kontekstis oluline. Valisin ekspertintervjuude tegemise, sest vastaja kogemused eksperdina on huvipakkuvad ning lisaks oli neilt võimalik koguda faktiteadmisi (Lepik jt, 2014).

Individuaalintervjuud viisin läbi 2024. aasta märtsis ja aprillis. Kõige pikem intervjuu kestis üks tund ja 36 minutit ning lühim intervjuu 57 minutit. Ehkki arutelu tekitamiseks oleks töötanud ka fookusgrupi intervjuu, valisin siiski individuaalse lähenemise, kuna vastaja teemapüstituse lähtekohad sõltuvad ametist ning varasematest tööalastest kogemustest, mistõttu ei pruugi intervjueeritavate kogemused ühtida. Samuti oleks fookusgrupi tegemiseks ühist aega väga keeruline leida. Lisaks võimaldas individuaalintervjuu tagada anonüümsust, sest puudusid teised osalejad.

Ühtlasi oli individuaalintervjuu puhul vastajal võimalik omas tempos teemat arutada (Lepik jt. 2014), mida minu teema ulatuslikkuse tõttu pidin uurijana võimaldama. Kuna teema iseenesest ei ole tundlik, eelistasin intervjuud läbi viia silmast-silma, sest vahetu kontakt keeruliste ja nüansirohke teemade arutamisel on eriti tähtis. Siiski viisin kolm intervjuud läbi Zoomi platvormi ehk kahe inimesega toimus sünkroonne veebiintervjuu (Murumaa-Mengel, 2020). Sellise intervjuueerimise meetodi miinus oli otsese kontakti puudumine, ent võimaldas efektiivselt leppida kokku intervjuu inimesega, kes viibis sadade kilomeetrite kaugusel. Samuti peab veebiintervjuude puhul arvestama ka võimalike tehniliste viperustega, nagu näiteks internetiühenduse katkemine (Murumaa-Mengel, 2020).

Semistruktureeritud intervjuudel on hoolimata paindlikkusest aluseks siiski intervjuukava, mille koostamisel võtsin aluseks oma uurimisküsimused. Seejärel koostasid kolm suuremat teemaplokki, mis hiljem intervjuud tehes aitasid fookust hoida. Nendeks olid radikaliseerumine, radikaliseerimine kui tahtlik tegevus ja deradikaliseerumise võimalused. Intervjuukava (vt Lisa 3) sisaldas 24 küsimust, millel mõnel neist olid veel ka ette planeeritud lisaküsimused ning lisaks ka vestluse käigus tekkinud jätküküsimused.

Intervjuude läbiviimisel arvestasin ja lähtusin kokkulepitud eetikanormidest ja -põhimõtetest (Lepik jt, 2014). Enne intervjuud informeerisin allikat, miks teemat uurin ning kus ja kuidas temalt saadud teavet kasutan. Lisaks lähtusin allikatega tehtud kokkuleppest, näiteks kui olin lubanud intervjuueeritavale tagada konfidentsiaalsuse ja anonüümsuse (Lepik jt, 2014), pidasin lubadusest kinni. Samas on aga oluline märkida, et kuna valdkonna eksperte on Eestis vähe, võivad kolleegid siinses tekstis üksteist ära tunda.

2.4 Andmeanalüüsimeetod

Bakalaureusetöökä läbiviidavaid intervjuusid analüüsisin kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodi abil. Eeskätt seepärast, et meetod lubab analüüsida latentset sisu ehk arvestada ka ridade vahele peidetud teabega ning kodeerida erinevaid tõlgendamisvõimalusi (Kalmus jt, 2015). Kuna radikaalid peidavad reeglina oma sõnumeid mingite teiste sõnumite, sümbolite, piltide ja tähenduste taha (Marwick ja Lewis, 2017), võib ka intervjuueeritav näiteid tuues säärasele juhtumile viidata. Seetõttu oli minul kui uurijal võimalik kõiki võimalikke tähendusi

markeerida. Meetodi nõrga küljena võib aga välja tuua uurija intervjuude tulemuste liigse tõlgendamise või vastupidi tõlgendamata jätmise, mis võib toimuda ka mitteteadlikult (Kalmus jt, 2015).

Kasutasin ka kvalitatiivset temaatilist sisuanalüüsi meetodit, mille töötasid välja Virginia Braun ja Victoria Clarke (2006). Lähtuvalt Brauni ja Clarke'le (2006), koosneb temaatiline sisuanalüüs kuuest suuremast etapist. Nendeks on andmetega tutvumine ehk intervjuude sõna-sõnaline transkribeerimine, esmaste koodide loomine, nende kategoriseerimine teemade kaupa, vahepealse sisu ja andmete analüüsimine, lõplike teemakoodide loomine ning andmete lõplik esitlemine.

Peale intervjuude läbiviimist alustasin kõigepealt helifailide transkribeerimisega, misjärel kasutasin avatud kodeerimist, lahutades teksti väiksemateks osadeks (Laherand, 2008). Intervjuud transkribeerisin veebipõhise kõnetuvastusprogrammi tekstiks.ee abil. Kodeerimiseks ja ka andmete analüüsimiseks kasutasin Microsoft Excelit, sest olin seda ka varem käsitsi kodeerimise lihtsustamiseks kasutanud. Kõikide koodide lahti kirjutamisele järgnes telgkodeerimine (Laherand, 2008: 287), et koodid ühendada kesksseteks kategooriateks. Avatud koodide seas oli nii *in vivo* koode ehk tekstilähedast sõnakasutust, aga ka minu kui uurija poolt välja mõeldud märksõnu. Enda koodipuisse (vt Lisa 4) panin kirja minu jaoks tähendusrikkaima märksõna.

Kolm suuremat peakategooriat olid: radikaliseerumine, radikaliseerimine ja deradikaliseerumine. Esimene märksõna jagunes viieks suuremaks alamkategooriaks, millest mõned jagunesid veel omakorda väiksemateks. Nii oli radikaliseerumise koodi all alamkategooria “sihtrühmad”, “põhjused”, “eripärad”, “kanalid” ja “viisid”. Teine peakategooria jagunes kaheks suuremaks katekooriaks: “värbajad” ja “sihtrühmad”, millest esimene jagunes omakorda kaheks. Kolmas peakategooria jagunes kaheks: “programm” ja “ennetustöö”, mis samuti jagunesid veelgi.

3. TULEMUSED

Selles peatükis annan vastused oma uurimisküsimustele. Toon kolmes teemaplokis välja nii radikaliseerumise kui ka radikaliseerimise ilmingud Eesti sotsiaalmeedias ning kirjeldan deradikaliseerumisprotsesse ja ennetustööd Eestis. Kõik peatükis esitatud tsitaadid on anonümiseeritud, et tagada intervjueeritavate konfidentsiaalsus. Alapealkirjad peegeldavad uurimisküsimusi.

3.1 Radikaliseerumine sotsiaalmeedias

Eesti ekspertide kogemuste põhjal ei erine oma olemuselt sotsiaalmeedias radikaliseerumise protsess füüsilises maailmas toimuva radikaliseerumisega. Küll aga on nende sõnul sotsiaalmeedia laialdase leviku tõttu radikaalse sisu leidmine oluliselt lihtsam kui kunagi varem. Seega mõõnsid eksperdid, et interneti ja sotsiaalmeedia tõttu on suurem tõenäosus, et inimene alustab radikaliseerumisprotsessi. Eelkõige seepärast, et sotsiaalmeedia eripärad muudavad äärmusliku sisu kättesaadavaks ja lihtsamini levitavaks.

Üldiselt arvatigi radikaliseerumise eelduseks olevat mingisugust laadi negatiivne kogemus elus, olgu see siis trauma, rahulolematu elu suhtes või mõned muud vajakajäämised baasvajadustes. Näidetena toodi, et inimene radikaliseerub tihtilugu siis, kui ta tunneb ennast üksinda, oma tuttavatest eraldatuna ning tal ei ole füüsilises tutvusringkonnas mõttekaaslast. Niisamuti toodi üheks radikaliseerumise põhjuseks tugevat ebaõigluse tunnet, näiteks tunneb inimene, et üks indiviid, organisatsioon, ühiskonnagrupp või koguni riik on teinud liiga kas inimesele endale, lähedastele või kogukonnale, kuhu inimene ise kuulub. Samuti toodi paar intervjueeritavat esile ka tugeva juhtfiguuri olemasolu või vastupidi selle puudumise. Need eksperdid mainisid eelkõige isa-figuuri, kus ühel juhul andis isa eeskuju, teisalt mainiti näitena aga meesfiguuri, kes last nii füüsiliselt kui vaimselt väärkohtleb.

E_M_3_MRA: "Ühel juhul näiteks isa viis oma poega mööda paremäärmuslikke üritusi ja ta sai sealt eeskuju, mis tegi sellest alaealisest pojast, siis nagu sellise

aktivisti, kes hiljem osutus veel radikaalsemaks kui tema isa. Et siin võib-olla siis nagu kodu on eeskuju, või siis selline koolis näiteks eemaletõugatus või midagi sellist, et alati on siin mingisugune nagu põhjustav probleem nagu peretasemel või kooli tasemel olemas. Ja see põhjustab tihti mingisugust rahulolematust või mingisugust mässumeelsust.”

E_N_9_RA: “/—/ Ma mäletan, kui me kunagi rääkisime sellest, et milline võiks olla see nimekiri, millele näiteks koolitulistaja vastab, siis see, mis nagu kodus valitseb, et noh, näiteks, et kui tõesti, et sul peres on isa väga võimukas ja ma ei tea, sa saad peksa kodus või vastupidi, et sul on nagu kõik asjad keelatud, sind ei karistata nagu füüsiliselt, aga näiteks et sind rõhutakse, sa otsid nagu mingit väljapääsu.”

Kaks intervjuueeritavat tõid välja, et tänu sotsiaalmeediale laialdasele kasutamisele on väga tõenäoline, et Eestis puututakse radikaalse sisuga kokku täiesti juhuslikult. Internetiavarustes satutakse mingisugust laadi radikaalse sisu peale või otsitakse pelgalt mõne konkreetse juhtumiga seotud märksõnu, see äratav tähelepanu ning inimene hakkab teemat süvitsi edasi uurima.

E_N_9_RA: “Samamoodi, kes meil on olnud siin see Uus-Meremaa see koolitulistaja, eksju. Et kui tema nimed trükkid sisse, et kui sul juba natukene huvi, siis nagu seda materjali pakutakse palju. See võib olla alguses huvi lihtsalt teada saada, mis seal juhtus või kas see on mingi selline info, mida, ma ei tea, oma sõpradele kuidagi nagu uhkeldada, et sa tead sellest.. /—/ Aga noh, et sealt on nagu väga-väga libe tee edasi. /—/”

Ehkki intervjuueeritavad uskusid, et radikaalsete ideede omaksvõtmine on tingitud psühholoogilistest faktoritest, on edasised radikaliseerumise etapid ühismeediaga tugevalt seotud. Peasjalikult toodi põhjuseks sotsiaalmeedia tihedat kasutamist ja põimumist inimeste igapäevaellu. Radikaliseerumise protsess on individuaalne, ent siiski tõid eksperdid välja peamisi praktikaid, kuidas radikaliseerumine jätkub. Nimelt otsitakse ka iseseisvalt juurde materjale, mis olemasolevaid või äsja tekkinud mõtteid kinnitavad. Samal ajal eemalduakse

järk-järgult nendest, kes teisiti mõtlevad, asendades tutvusringkonna inimestega, kellel on sarnased või samasugused maailmavaated. Viimasega võib kaasneda ka mingisuguse konkreetse grupi või organisatsiooniga liitumine, olgu siis avalik rühm või kinnine keskkond sotsiaalmeedias.

E_N_4_MRA: "Ma arvan, et on psühholoogilised pettumused, siis hakkab inimene omaks võtma vaated, eeldame et näiteks vasak-/parem- või islamiäärmusluse. Ja sõltuvalt ideoloogiast, hakkab ta sügavamalt neid uurima, tahab rohkem ennast ümbritseda mingisuguste sümboolikatega, raamatutega. Sirvib muidugi ka internetis ja veebikeskkonnas. Kus siis kohtub oma mõttekaaslastega. Siis tekib grupiidentiteet ja see siis süvendab seda protsessi. Seeläbi vähenevad suhted välismaailmaga, mida siis võimendavad kajakambrid ja filtrimullid."

Ekspertid tõdesid, et sotsiaalmeedia on loonud soodsa pinnase radikaalsete ideede levimiseks just oma struktuuri ja ülesehituse tõttu. Pea kõik intervjueeritavad tõid välja ka algoritmilise mõjustamise, mis soodustab radikaalse sisu levimist. Niisamuti toodi välja filtrimulle ja kõlakambreid, mis radikaliseerumisprotsessi kiirendavad ja toetavad. Seda mainiti eelkõige oponeerivate seisukohtade kättesaadavuses või nende juhuslikus märkamises. Ekspertid tõid ka välja, et just sotsiaalmeediagruppides, ka Eesti ühismeedias on kõlakambrid nii tugevad, et maailmavaateliselt vastu käivaid seisukohti kas ei lasta teadlikult gruppi või nendega ei puututa kokku, kuna mattuvad jagatud kinnistavate materjalide alla. Sealjuures ütles üks intervjueeritav, et akadeemilistes käsitlustes ei olla üksmeelel, kuivõrd ainuüksi filtrimullid ja kõlakambrid radikaalseid ideid kinnistavad.

E_N_4_MRA: "Aga on teaduslik arutelu selle üle, et ühelt poolt leitakse, et ikkagi filtrimullid ja kõlakambrid ei mõjuta inimesi nii palju, et see on ikkagi inimese vaba valik sealt väljuda. Et ei ole nii, et nüüd sa oled seal kajakambris ja siis on kõik. Pole nii, et oled näiteks kaks nädalat paremäärmuslaste grupis ja siis sa ei saa enam sealt mitte kunagi välja ja jäädkki arvama mida iganes. Aga sellele vastu on öeldud, et inimese eest justkui otsustatakse ära, mida keegi näeb, mis teda suunab. Et sellis vabadust ja iseseisvust võib meil ühiskonnas mitte olla."

Samuti tõid eksperdid välja, et sotsiaalmeedia võimaldab teavet väga kiiresti levitada, eriti kui informatsioon sisaldab negatiivset emotsiooni, näiteks hirmu. Just globaalse haarde tõttu on levik kiire ning jõuab inimesteni, kes viibivad teabe levitajast väga kaugel. Lisaks mainisid pooled intervjueeritavad ka suunamudijate kultuuri, mis äärmuslikke ideid avaliku arvamuse kõneainena hoiavad. Näitena toodi, et Eesti noormeestele on eeskujuks Andrew Tate'i, kelle misogüünsed vaated sotsiaalmeedias tihti ette tulevad või mida jagavad teised kontod, mitte ilmtingimata suunamudija ise. Aduti ka, et anonüümsusel on radikaliseerumise protsessis oluline koht, seda just märkamise aspektist.

E_N_9_RA: “Ja kindlasti ka anonüümsus, et sa oled seal sotsiaalmeedia grupis anonüümne. Sinu grupiliikmed ei pruugi teada, kes sa oled ja ka tuttavad pärismaailmas ei pruugi teada, millised su mõtted on, sest ega sa ei pruugigi neid välises maailmas välja näidata.”

Kõik eksperdid tõdesid, et on oma töös pea igal sotsiaalmeediakanalil radikaalset sisu kohanud. Seega võiks öelda, et radikaalse teabega võib kokku puutuda mistahes platvormil. Täpsemalt küsides, tõdeti, et reeglina puututakse esimest korda radikaalse sisuga kokku n-ö laialdaselt kasutatavates sotsiaalmeediaplattformides, sest seal on kasutajaid tohutult palju. Mainiti, et tihtilugu kasutatakse avalikke platvorme sõelana, sorteerimaks välja neid, kes teema vastu rohkem huvi üles näitavad.

E_N_5_MRA: “Näiteks Instagramis on mingid kontod, mis on selle radikaliseerumise nagu esimene aste, et sealt hakkad edasi uurima või algoritmid ise pakuvad sulle asju ette. Youtube ka näiteks, et nagu põhimõtteliselt kõik platvormid olemas, et sa saad mingi äärmusliku sisu ja siis vastavalt siis sellele, ma ei tea, kas hakkad mingi kommentaariumis rääkima või keegi teeb ettepaneku, et kuule, kui sind huvitab rohkem, siis maksa natuke ja ma viin su kindlasse keskkonda. Et noh kinnistes gruppides on ausam ja otse, et Youtube väga ei pane, hei, mina Natsi-Saksamaa lipuga.”

Radikaliseerumisprotsessi teistes etappides jätkub suhtlus kinnisemates gruppides, et avatumalt ideoloogiaid mõttekaaslastega vahetada. Kinnisematest kanalitest toodi Eestis populaarsetena esile eelkõige suhtlusrakendusi Telegram ja WhatsApp, aga ka näiteks Discord. Peamiselt mainiti nende kanalite võimalust luua kinniseid gruppe, kuhu on keeruline ligi pääseda ning kus puudub moderatsioon. Niisamuti aitab radikaliseerumisele kaasa ka tumeveeb, kuhu reeglina niisama ei sattuta. Näiteks tõi üks eksperdid välja, et kinnistes gruppides jagatakse tihti linke, mis viivad erinevatele krüpteeritud veebisaitidele.

Pea kõikide ekspertide hinnangul on Eestis suureks probleemiks noorte, eelkõige puberteedieas noormeeste radikaliseerumine, mistõttu peeti neid kõige haavatavamaks sihtrühmaks. Põhjenduseks toodi, et noortel on mõttemaailm välja arenemata, mistõttu on nad altimad vastu võtma erisugust äärmuslikku sisu, eelkõige paremäärmuslikku sisu. Üks intervjuueeritav mainis, et noored tüdrukud ei allu niivõrd radikaalsetele ideedele, sest nende tugivõrgustik on noormeeste omast märksa parem.

Vaid üks intervjuueeritav tõi välja, et vanemaealised on suuremas ohus kui noored, sest suuresti puudub neil oskus eristada tõest informatsiooni väär- või desinformatsioonist.

E_N_5_MRA: “/—/ Vanemad inimesed, kes ei ole sündinud internetiga, vaid neil on see lisaks tulnud ja kes nüüd võib-olla avastavad seda ja kellel puudub allikakriitilisus. Eriti kui sa ei ole näiteks käinud ülikoolis, kui ei ole harjunud erinevate allikatega töötama või su töö ei hõlma seda, et sa peadki pidevalt kontrollima, kas see on okei. /—/ Kui sul ei ole selliseid oskusi või harjumust nagu mõelda, olla kriitiline, siis sa võid tegelikult nagu olla selle osas haavatud.”

Ühtlasi mainisid peaaegu kõik intervjuueeritavad, et vastupidavust radikaalsetele ideedele suurendavad omandatud meedia- ja infopädevused. Usuti, et need, kes pole meediapädevad ning ei ole piisavalt allikakriitilised, liiguvad tõenäolisemalt radikaliseerumise järgmistesse etappidesse. Samuti mainiti ka haavatavate gruppide puhul neid, kellel on vajakajäämised baasvajadustes ehk radikaliseerumist mõjutavad ka psühholoogilised faktorid. Kõige

sagedamini mainiti kuuluvustunde puudumist, mistõttu otsib inimene enda mõttekaaslaseid väljaspool tutvusringkonda.

Kahe eksperdi hinnangul on ka teistsuguse kultuurilise taustaga inimesed radikaliseerumisele haavatavad. Siinkohal peeti silmas migrante ja sõjapõgenikke riikidest, mille ühiskond on üles ehitatud teistsugustele väärtus- ja käitumisnormidele kui lääneriikides tavaks.

E_M_13_RA: “Ja siis ütleme võõrast kultuuriruumist pärit inimesed, kelle siis ütleme, kultuur ja religioon on teistsugused, kelle arusaamised maailma toimimisest on teistsugused. Siin meie kultuuriruumis olemine tekitab neis frustratsiooni, et inimesed elavad nii niivõrd teistmoodi. Näide islamist, et meie ühiskonnas on naised ja mehed võrdsed, aga ütleme islamimaades siis naise positsioon ühiskonnas on madalam. Ja juba see võib tekitada nii palju frustratsiooni, et võetaksegi siis selle pinnalt esimesed sammud selle radikaliseerumise rajal käia,”

Ehkki ekspertide öeldu põhjal joonistuvad välja kindlad sotsiaal-demograafilise taustaga inimesed, rõhutasid nad siiski, et radikaliseeruda võib mistahes inimgrupp. Üks intervjueeritav illustreeris väidet, tuues näiteks kõrgharidusega doktori, kes oli sooritanud terroriakti, ent seda mitte Eestis.

3.2 Radikaliseerimine kui tahtlik tegevus ja selle kommunikatiivsed strateegiad

Kui selgitasin ekspertidele, et olen oma bakalaureusetöös selgelt eristanud radikaliseerumist ja radikaliseerimist, tõdesid enamus intervjueeritavatest, et pole varem säärasele jaotusele mõelnud. Nad mõõnsid, et ehkki selline eristamine on võimalik, on mõlemad tegevused omavahel tihedalt seotud. Mõned eksperdid pöörasid tähelepanu asjaolule, et enamasti pole võimalik tagantjärele kindlaks teha, kas inimene radikaliseeris ennast teatud mõttes ise või teda radikaliseeriti kellegi teise poolt, strateegiliselt.

Siiski olid kõik eksperdid nõus, et kindlasti fabritseeritakse ja levitatakse äärmuslikku sisu väga tihti tahtlikult. Ekspertide vastuste põhjal võib seetõttu radikaliseerimisstrateegiaid jaotada kaheks: avalik kommunikatsioon ja kommunikatsioon kindlale sihtrühmale. Kuna suuresti on radikaliseerimise eesmärk inimesi mõjutada ja oma sõnumit levitada, juhtis üks intervjuueeritav tähelepanu sellele, et värbajate mõjutustegevusi võib võrrelda laialt levinute kommunikatsioonistrateegiatega, mida kasutatakse näiteks avalike sotsiaal- või poliitkampaniate tegemisel. Seda olid eksperdid Eestis rohkelt täheldanud.

Ekspertid tõid välja, et mõjutustegevused radikaliseerumiseks on kavalalt ja läbimõeldult planeeritud. Näiteks teatakse täpselt, kuidas ühte sõnumit muuta selliseks, et see oleks vastav ühele kindlale platvormile. Kanalites, kus domineerib visuaal, rõhutakse atraktiivsetele videotele ning platvormides, kus levib reeglina kirjalik sisu, muudetakse tekst kergesti hallatavaks, põnevust äratavaks. Nii kasutatakse ekspertide sõnul ära sotsiaalmeediale ja eri platvormidele omaseid tugevusi.

Intervjuudest selgus ka, et radikaalsete ideede levitamiseks lähenetakse erinevalt ka vastavalt vanustele. Peaasjalikult valitakse vastavalt eärühmale sobiv kanal, näiteks vanemale generatsioonile lähenetakse Facebooki kaudu ning noorematele tuuakse radikaalne sisu lähemale TikTakis. Kolm intervjuueeritavat tõid välja, et noortele, eriti noormeestele, lähenetakse arvutimängu keskkondade kaudu. Seda esineb reeglina online mängudes, kus võõraste, sealjuures teistest riikidest pärit inimestega suheldakse.

E_N_9_RA: “Arvutimängudes on väga palju sellist muud suhtlemist. Ehk siis neid noori hakatakse nagu, kes lihtsalt lähevad mängima, hakatakse vaikselt mõjutama ja siis nii-öelda edasi lähevad vestlused mingites Discordi kanalites ja kuni selleni, et siis nii-öelda neid nagu radikaliseeritakse ära. Ja jällegi, et see mängukeskkond on selline, et sa ei saa sinna nagu last kaitsma minna, et sa ei saa selle mängu ajal olla seal, eksju, sa ei näe neid kommentaare.”

Niisamuti leiab radikaliseerimise kommunikatsioonistrateegiast näiteid, kuidas väär- ja desinformatsiooni oskuslikul ärakasutamisel jõutakse väga mitmete inimesteni. Näitena tõi üks intervjuueeritav, et üks paremäärmuslik grupp levitab avalikkusele tahtlikke valesid, et LGBTQIA+ kogukond on tegelikult grupeerunud pedofiilide organisatsioon. Nii püütakse läbi väärinfo levitamise saada poolehoidjaid või külvata põhjendamatu paanikat ja hirmu. Lisaks näeb tihtilugu strateegia ette ka vandenõuteooriate levitamist, millega proovitakse kaasata inimesi, kes sarnast teooriat usuvad või kelle silmis teooria võiks olla tõene.

E_N_4_MRA: “Näiteks QAnon levitab väga palju vandenõuteooriaid. Alguses levitati niisama oma ideoloogiaga seotud vandenõuteooriaid, mis olid sellised marginaalsed ja see ei läinud hästi neil. Aga siis tuli pandeemia ja kogu see asi läks rohkem edukaks. /—/ Nad väga oskuslikult kasutasid ära neid ühiskonna valupunkte.”

Intervjuudest selgub ka, et huumor on radikaliseerimisstrateegias väga oluline komponent. Avalikkusele kommuniqueeritavates sõnumites rõhutakse naljadele, huumorile ja meemidele, mis esmapilgul võivadki süütute naljadena tunduda, ent tegelikult on eesmärk sotsiaalmeediaplatformide turvavõrkudest läbi minna. Huumor on võetud kui kaitsekiibiks, tänu millele ei saa postituse autorit vastutusele võtta, sest avalikkusele väidetakse, et tegu on satiiri või naljaga. Lisaks jagavad inimesed pahaaimamatult meeme ka oma tuttavatega, mis omakorda suurendab postituse, radikaalsete ideede levikut.

Paarist intervjuust kerkis esile ka strateegia, mille eesmärk on oma tegevusega jõuda peavoolumeediasse. Näitena toodi, et filmitakse otseülekandena vägivallaakti, lootes, et meedia selle avaldab ning seejärel saab hulgaliselt rohkem inimesi tundma kindlat organisatsiooni või inimest. Samuti kasutatakse ka trollimise taktikat, et rohkemate inimeste tähelepanu püüda. Sealjuures aga jäävad äärmuslased reeglina anonüümseteks.

E_M_3_MRA: “Näiteks Twitchi on ka kasutatud avalikkuse trollimiseks, et riietatakse end natsiks ja siis üritatakse vastaspoolt šokeerida ja siis streamitakse seda teistele. /.../ Kleebivad mingeid sümboliliseid kuhugi ja siis ootavad, et see tekitab mingi

skandaali või jama meedias, mida siis nad jagavad sotsiaalmeedias oma gruppides, kutsudes üles inimesi nagu omakorda trollima neid.”

Sealjuures tõdes ekspert *E_M_3_MRA*, et paremäärmusliku sümbolika toomist füüsilisse avalikku ruumi ja seejärel meedia tähelepanu ootamist on Eestis ette tulnud võrdlemisi tihti.

Üks intervjuueeritav tõi ka välja strateegia, kus leitakse kuulus inimene, kellel on kindlad seisukohad ning seejärel hakatakse tema nimega koos levitama jutte, mis ei pruugi päriselt olla kõnealuse kuulsuse maailmavaated. Sellise tegevuse eesmärk on muuta mõttemaailm usaldusväärsemaks, kasutades ära tuntud nime. Sealjuures tõdeti, et kuulsus ei pea ilmtingimata olema eestlane.

E_N_9_RA: “Kui sa saad endale tuntud kaasvõitlejad näiteks, et kui me mõtleme kasvõi koroonaaajastu peale, et kui see tennisist, Novak Djokovic, tema oli ju nii-öelda vaksineerimise vastane ja teda nagu kogu see juba ka väga äärmustesse langenud nii-öelda meditsiinivastane rühm, eks ju, keda nad kõik ülistasid, mis siis, et noh, et tema võttis ainult selle seisukoha, et ta ei taha endale seda vaktsiini nagu süstida. Et sa leiad endale need kuulsused, kelle kaudu omale nagu jälgijaid saada. /.../ Ja siis nad panevad sinna juurde ju neid asju, mille puhul see inimene ei ole tegelikult midagi kinnitanud, et ta usub ka.”

Eesti ekspertide kogemuste põhjal muutub radikaliseerimine intensiivsemaks kinnisemates gruppides, kus on tagatud ka personaalsus ja privaatsus. Säärastes gruppides räägitakse omavahel palju avatumalt ja ausamalt. Samuti saadetakse juba radikaliseerumisprotsessi alustanutele hulgaliselt uut informatsiooni ideoloogia kohta ning kinnistatakse, et vaid üks konkreetne mõttemaailm on õige. Ekspertide sõnul on veenvate juttude rääkimine üks olulisemaid komponente. Loogilisena näiva jutuga kinnitatakse liikmetele, et see, mida nad usuvad või ellu viivad, on hea ja siiras. Üks intervjuueeritav tõi ka välja, et veenvate juttudega normaliseeritakse kõik tegevused, mis laiema üldsuse väärtusi arvesse võttes amoraalsed on.

E_N_5_MRA: "Ja kuna ta hakkab ägedaid materjale ja võibolla siuke eksklusiivseid materjale saatma, et ma arvan, nagu osadele just siuke eksklusiivsus mõjub ja seda ka Eestis täiskasvanutele. Ma sain temalt selle raamatu, mida enam ei trükita ja ainult väga vähestel on see raamat. Raamat hõlmab tõde ja see tõde ütleb näiteks, et holokausti ajal ei tapetud nii palju inimesi, sest need kambrid olid poole väiksemad, kui Saksamaa väidab, et need on. Et noh, et sihuke eksklusiivses aspekt. Ka selles mõttes, et tuleb kinnitamine, et sa oled eriline, sa oled tore, soe, sina teed midagi erilist."

Lisaks on radikaliseerimise strateegiline samm rääkida krüpteeritult ehk koodikeeles, millest on võimalik aru saada vaid mingi kindla ideoloogia uskujatel. Enamus intervjueritavad töid siinkohal näite hea tuju märgist, mida paremäärmuslased kasutavad valgete ülemvõimu (*ingl white supremacy*) näitamiseks. Hea tuju märgist ehk OK-märgist joonistuvad käeasendis välja W- ja P- täht, mis tähistab inglise keeles *white power*'it ehk valgete jõudu. Ühtlasi on erinevatel äärmuslastel mõeldud välja ka sümbolid, mida ka avalikel üritustel kantakse. Ekspertide sõnul on ühtsete sümbolite eesmärk rõhuda grupikuuluvus tundele, mis ideoloogia kinnistamiseks on oluline.

E_M_3_MRA: "Et sa nagu tunnend end ise nagu ohtliku ja mõjuvõimsana, kui sa kuulud nendesse organisatsioonidesse, mis ehivad ennast selliste pealuu visuaalide ja sellised maskitatus taga. Selle pealuu või sellise logo või kujundiga, mis omakorda siis tekitab sellise kuuluvustunde. Et kui on see üksindus või midagi sellist on, siis kuuluvustunde tekitamine on hästi vajalik, et tihti need noored jällegi. Kasutatakse sümboleid, meetodeid, mis imponeeriks noortele poistele ja üritatakse neid niimoodi radikaliseerida."

Konkreetsesse gruppi värbamise kontekstis töid kaks eksperti välja, et avalikkusele presenteeritakse gruppi kui mingisuguse muu sotsiaalselt aktsepteeritava tegevusega tegelevate aktivistide rühma, end see võib olla pelgalt välisfassaad.

E_M_4_RA: "No selles suhtes, et kui me võtame näiteks viimase juhtumi näiteks Active Clubi eksju, siis seal ju näidati end sporditegemise võtmes, et inimesed tuleksid justkui nagu teeksid sporti. Reaalselt aga koondatakse enda alla natsionaalsotsialistliku maailmavaatega isikuid, keda siis edasi radikaliseerida ja siis veel edasi toimetada, vägivalda rakendada eks."

Lisaks läbimõeldud kommunikatiivsetele tegevustele, peavad ekspertide hinnangul värbajad ka ise olema heade sotsiaalsete oskustega. Nad peavad kogukonna hoidmiseks olema veenvad jutlustajad, toe pakkujad ning enesekindlad. Ühtlasi on oluline presenteerida end kui autoriteeti, kellele inimesed kindlaks jäävad. Samas tõdevad eksperdid, et värbaja ei pea tingimata tahtlikult teisi kaasama. Õnnetuhinas ja õhinapõhiselt soov rääkida ka tuttavatele uutest avastustest on tavaliselt ettekavatsemata.

Ka radikaliseerimise puhul peetakse haavatavaks sihtmärgiks noori, kellel ei ole kindel mõttemaailm veel välja kujunenud. Samuti langevad sihtmärgiks ka need noored, kellel on puudus toetavast kogukonnast või kes ei näe oma lähedasi eeskujuna.

E_N_4_MRA: "Et värbajad kasutavad ära seda perioodi, kus noor otsib identiteeti, ei kuula oma vanemaid ja nii edasi, tahab mingit muud autoriteeti. Et kui noor on sellises eas, kus ta otsib oma mõttekaaslast, siis seda nagu punkti tabades, on nad radikaliseerijatele nagu saagiks."

Niisamuti tõid eksperdid välja, et tõhusam on radikaliseerida neid inimesi, kellel on kujunenud välja viha mingisuguse vähemusgrupi vastu. Seda eelkõige sellepärast, et ühiste kokkupuutepunktide baasilt on efektiivsem inimesega suhtlust alustada. Teisalt ütlesid eksperdid, et igasuguse sotsiaal-demograafilise taustaga inimesed võivad alluda provokatsioonidele ja propagandale, eriti kui neid veenvalt esitleda.

Ekspertide öeldu põhjal on võimalik koostada tüpoloogiad, mis ilmestavad, kuidas lähenetakse haavatavatele sihtrühmadele. Olen tabelisse (vt Tabel 2) toonud viis haavatavamad sihtrühma, kes ekspertide hinnangul kõige enam radikaliseerimisele alluvad.

Tabel 2. Tüpoloogilised sihtrühmad, kes on kõige haavatavad sihtrühmad ning strateegiad, kuidas neile lähenetakse

Tüpoloogiline nimetus	Tüüpilised sots-dem näitajad	Peamised platvormid info kohale viimiseks	Peamised strateegiad	Suhtlustoon
Üksik mängur	Noor, reeglina alaealine, meessoost	Live-stream kanalid, näiteks Twitch ja Discord	Hakatakse kommentaariumis suhtlema ning pakutakse tulla gruppi, kus saab rohkem teada	Esiialgu on suhtlus neutraalne. Seejärel näidatakse end autoriteedina
Tulihingeline paremäärmuslane	Reeglina meessoost	Telegram ning teised varjatud kanalid	Levitatakse vandenõuteooriaid ning külvatakse viha vähemusgruppide vastu	Uhkeldav, negatiivseid emotsioone, viha õhutav. Koodikeel
Heausklik pensionär	Eakas, reeglina üksik	Facebook ning teised laiatarbelised sotsiaalmeediakanalid	Pakutakse seltsi, misjärel levitatakse vandenõuteooriaid ja artikleid, mis pole teaduslikud. Kasutatakse ära seda, et vanemad pole kuigi meediapädevad	Hooliv, tuge pakkuv
Vallaline mees	Pigem keskeas, üksik mees	Tutvumisportaalid, näiteks Tinder	Soovitakse naiseks tulla ning luuakse turvatunne, kus inimene saab kõiki oma mõtteid välja elada.	Hooliv, armastust pakkuv
Maaailma avastav noor	Puberteedieas noor	Pea kõik sotsiaalmeediakanalid, mida noored kasutavad. Peaasjalikult TikTok	Jagatakse suunamudijate seisukohti ja nende arvamusi. Pannakse end autoriteedi rolli	Rõõmsameelne, uudishimu äratav

Selleks, et manipuleerimine ja tahtlik radikaliseerimine oleks äärmuslaste jaoks edukas, tuleb defineerida ära sihtrühmad, tunda nende sotsiaal-demograafilisi näitajaid ning leida parim viis, kuidas vestlust alustada. Ekspertid rõhutasid, et äärmuslaste jaoks kõige efektiivsem viis sotsiaalmeedias sihtrühmani jõuda, on valida esimese sammuna õige kanal. Seejärel on võimalik vastavalt kanali lubatavusele ja sihtrühmale valida suhtlustoon ning materjal, mida jagama hakatakse. Selle kõige juures on vajalik rõhku panna eelkõige sellele, mida materjal sisaldab – näiteks vandenõuteooriaid või desinformatsiooni. Siiski tasub ekspertide hinnangul silmas pidada, et selline tegevus ei toimu reeglina kindla kommunikatsiooniplaani järgi, vaid orgaaniliselt.

3.3 Deradikaliseerumine ja ennetustöö Eestis

Kõik uuringus osalenud eksperdid tõdesid, et Eestis ei ole või nad ei ole kursis ühegi kasutusel oleva deradikaliseerumisprogrammi või väljatöötatud tegevuskavaga. Seetõttu ei saa intervjuude tulemuste põhjal Eesti kontekstis analüüsida deradikaliseerumist kui riigi poolt toetatud tegevust. Ekspertide sõnul rakendatakse deradikaliseerumist peaauglikult siis, kui riigis on toimunud markantsed vägivallaaktid. Intervjueeritavate hinnangul ei ole seni Eesti näinud vajadust säärast programmi välja töötada, kuna riigis ei ole toimunud terroriakte. Intervjueeritavad tõid ka välja, et konkreetset kava või programmi, mis efektiivselt töötaks, on keeruline välja töötada, sest iga inimese deradikaliseerumisprotsess on erinev. Lisaks peab inimene eelkõige ise esimese sammuna andma märku, et ta soovib mingisugusest organisatsioonist lahkuda ning n-ö tavaellu tagasi naasta.

E_N_5_MRA: "Kui rääkida nüüd ebatemokraatlikest riikidest, siis seal toimub deradikaliseerimine. Näiteks Pakistanis on programme, mida viib sõjavägi läbi selleks, et näiteks Talibani ja Al-Qaeda sõdureid nii-öelda endiseks sõduriteks teha, et kes on vangis olnud ja siis pakutakse seda võimalust. Et selles osas sa ei saa mitte kedagi panna mõtlema nii, nagu sina tahad. Igaüks mõtleb nii, nagu tema ikkagi mõtleb. Sa saad toetada mõtte muutmist, mis tegelikult näiteks kasvõi psühhoteraapias tehakse. Ja see on siis deradikaliseerumine või selle protsessi toetamine."

Kaks eksperti, kes on tänu rahvusvahelistele projektidele deradikaliseerumisega rohkem kokku puutunud, rääkisid, et on näiteid riikidest, kus pannakse rõhku kodanikuorganisatsioonide, MTÜde ja riigi koostööle, et aidata inimestel läbida deradikaliseerumisprotsess. Näitena toodi mängulisi laagreid, kus kollektiivselt naastakse tavaellu tagasi, ent mõtteid siiski peale ei suruta. Samuti toodi näitena Saksamaa, kus riik aitab endistel äärmuslastel eemaldada tatoveeringuid, mida seostatakse mingisuguse rühmitusega ning annab vajadusel ka uue identiteedi, et hõlbustada inimese deradikaliseerumist. Samuti aitavad mõned demokraatlikud riigid leida inimesele mentori või

sotsiaaltöötaja, kellega eelkõige vestluste ja ühiste tegevuste teel äärmuslikud vaated maha jäetakse.

E_N_5_MRA: "See mentor siis vastavalt selle konkreetse inimese vajadustele, et kas siis aidata koolis käia, aidata ma ei tea, kaineks saada, aidata perega suhteid uuesti luua. Et sageli need inimesed, kes toetavad seda protsessi, need on näiteks sotsiaaltöötajad või mentorid, kes siis vajadusel käivadki töötukassasse kaasa või aitavad psühholoogi aega kirja panna. Selle nagu võti on see, et sul on usaldusisik, kes toetab sind, mitte ei sunni sind muutuma, ei räägi, ma ei tea kõikidele su tuttavatele, milline hull sa oled või mida sa mõtled."

Ühe eksperdi hinnangul pole Eestil otstarbekas suunata finantsilisi ressursse riiklike deradikaliseerumisprogrammide väljatöötamisse, kuigi arutelud selle olulisusest on tõstatunud.

E_M_13_RA: "Nendest programmidest on tegelikult meil räägitud küll, aga Eesti riigis probleem ei ole nagu nii mastaapne, kui osades riikides. /.../ Ja selleks, et kogu see süsteem välja ehitada ütleme, legaalses mõttes kui ka finantsilises mõttes on lihtsalt väga suur raha. Et Eestis ma julgen öelda, et meil selline igale kaasusele individipõhine lähenemine täna töötab paremini ja on kuluefektiivsem. Võib-olla see tulevikus ei ole enam niimoodi, aga senini ta nagu toimunud."

Ka teised eksperdid leidsid, et radikaliseerunud inimesele individuaalne lähenemine kannab vilja. Rõhutati, et Eestis suunatakse juba praegu radikaliseerunud inimene psühholoogi juurde, kes sel teemal inimesega vestleb. Seda, millised on individuaalsed tulemused ning kas inimene loobub radikaalsetest ideedest, eksperdid hinnata ei oskanud.

Lisaks finantsilisele poolele toodi välja ka õiguslik nüanss. Ekspertide, peaaesjalikult riigiasutuses töötajate, hinnangul on raske välja töötada sellist efektiivset programmi, mis ei piiraks sõnavabadust või muid põhiõigusi.

Kuna Eestis deradikaliseerumise programme või toetusmeetmeid ei ole, panustatakse ennetustööle, vältimaks olukorda, kus peab tagajärgedega tegelema. Enamuste ekspertide hinnangul ei ole see ennetustegevus kõige tõhusam olnud, sest materjalid ei ole kättesaadavad ning äärmuslikku tegevust nähakse sotsiaalmeedias rohkem kui kunagi varem. Lisaks on ennetustöö soosimiseks puudulik ka probleemi tõstatamine ühiskonnas ning oskus nendel teemadel rääkida. Üks intervjuueeritav väljendas nõrdimust, et inimesed pole kursis sellega, mida kätkeb endas radikaliseerumine ja äärmuslus.

E_M_3_MRA: "Ausalt öeldes mina küll ühiskonnas ei märka mingisugustki ennetustegevust, mis puudutab seda probleemi, et ma ise tunnetan, et kui ma kirjutan neist teemadest, siis peamine tagasiside on üldse see, et seda probleemi ei eksisteeri."

Kõik eksperdid kinnitasid, et radikaliseerumise ennetustöö algab varajasesest märkamisest, ehkki teisalt tõdeti, et radikaliseerumise alfaasis on keeruline käitumuslikku muutust tähele panna, eriti kui radikaliseerutakse sotsiaalmeedias. Ekspertide hinnangul lasub seega suur vastutus nii pereliikmetel, lähedastel kui ka koolil. Siiski aduti, et oskust märgata muutusi käitumises ja mõtteviisis peab samuti arendama, mis tähendab ühiskonnas peab olema tõstatatud diskussioon äärmuslusest ja radikaliseerumisest. Leiti, et avaliku arutelu alustamine radikaliseerumise teemal peaks olema eeskätt riigi ülesanne.

E_M_13_RA: "On oluline, et kõik õpetajad, koolidirektorid teadvustavad, et selline imeloom nagu radikaliseerumine on olemas. Kui nad ei tea seda, siis see kust nad selle teadmise peaksid saama, on haridusministeerium. Et ministeeriumite tasandil on ka selle probleemiga juba mõned aastad nagu süsteemselt vaadatud, tegeletud. Et töö selle nimel, et ühiskond rohkem teaks sellest on käimas."

Niisamuti märkisid eksperdid, et radikaliseerumise ennetustööna võib käsitleda ka üldist meediapädevuste arendamist ning seda igas vanuserühmas. Eelkõige toodi välja, et peaks arendama oskust eristada tõest informatsioonist väärast. Lisaks ka mainiti ka oskust allikaid kriitiliselt analüüsida ning teavet erinevatest kohtadest otsida.

Üks intervjuueeritav mainis, et Eestis aitaks radikaliseerumist ennetada vaenukõne seaduse vastuvõtmine. Eelkõige aitaks seadus piirata äärmuslaste retoorikat ning vähendada polariseeritust ühiskonnas, mida süvendab teatud vähemusrühmade solvamine peaaesjalikult radikaalsete gruppide poolt. Teine ekspert aga arvas, et vaenukõne seaduse kehtestamine polariseerib ühiskonda veelgi.

E_M_5_RA: " /—/ Usun, et vihakõne seadus on regulatsioon niinimetatud linnukese pärast. Kui me vaatame, kes on vihakõne või kitsamalt niinimetatud hate crime targetid, näeme, et see on loetelu isikute gruppidest, kes figureerivad suuresti vaid paremäärmuslikus narratiivis. Sestap võib selline regulatsioon tõugata inimesi veelgi enam äärmuslikku mõttemaailma, nähes, kuidas "süsteem" pehmete väärtuste katte all üritab tegelikkuses maha suruda ühte niinimetatud mittesobivat mõttemaailma. Selline vandenõusid toetav mõtteviis on üsna levinud paremäärmuslikus narratiivis. Ma tahaksin loota, et vaenukõne küsimusele on teised lahendused, kui selle kriminaliseerimine ja muu selline."

Eksperti kogemuse põhjal nähakse Eesti ühiskonnas vaenukõne regulatsiooni pigem sõnavabaduse piiramise kui äärmuslust vähendava tegurina. Tema hinnangul ei tohiks radikaalsuse ennetamiseks anda äärmuslastele võimalust narratiivi väänata, sest see loob soodsa pinnase vastujõu tekkele. Konsensust vaenukõne seaduse vastuvõtmise vajalikkuse või olulisuse kohta ekspertide seas polnud.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Esimeses alapeatükis annan vastused oma bakalaureusetöös püstitatud uurimisküsimustele, mis põhinevad individuaalintervjuude käigus saadud tulemustel. Järgmises ehk diskussiooni alapeatükis arutlen, miks ning kuidas eksperdid peaksid äärmuslust oma töös käsitlema ning millised on praeguse käsitluse kitsaskohad.

4.1 Järeldused

Järelduste väljatoomisel lähtun püstitatud uurimisküsimuste järjekorrast. Niisamuti kõrvutan saadud tulemusi esimeses peatükis välja toodud teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtadega.

Uurimisküsimus 1: Kuidas toimub Eesti ekspertide kogemuste põhjal radikaliseerumine sotsiaalmeedias?

Eesti ekspertide kogemuste põhjal ei erine suuresti radikaliseerumine sotsiaalmeedias radikaliseerumisest füüsilises maailmas. Ühtlasi ütlesid eksperdid, et radikaliseerumist kui sellist on väga keeruline defineerida ning ühtset vastet sellele pole, mida on öeldud ka varasemates uuringutest (Frissen 2019; Schulze jt, 2022; Koehler, 2015). Samas ei ole ka uuritud, kuidas täpselt veebipõhine radikaliseerumine aset leiab (Marwick, Clancy ja Furl, 2022), mistõttu ei saa ka eksperdid anda täpseid vasteid radikaliseerumisele sotsiaalmeedias. Varasemad uuringud on välja toonud, et sotsiaalmeedia ei ole ainus tegur, mis inimesi radikaliseeruma paneb (Frau-Meigs, 2019: 80; Mølmen ja Ravndal, 2023) ning seda kinnitasid ka Eesti eksperdid. Küll aga on sotsiaalmeedia laialdane kasutuselevõtmine soodustanud võimalust luua rohkem kokkupuutepunkte radikaalse sisuga.

Eesti sotsiaalmeedias puututakse radikaalse sisuga kokku väga erinevalt. On näiteid juhtumitest, kus radikaalset sisu nähakse täiesti juhuslikult. Otsitakse mõne kindla teema või märksõna kaudu informatsiooni ning suurema huvi tekkimise korral minnakse otsingutega sügavuti. Sellisel viisil võib uudishimust tekkinud soovil saada rohkem teada näiteks mõnest

massimõrvarist viia selleni, et otsitakse rohkem massimõrvari uskumuste kohta või nähakse videoid, kus ta teo toime paneb. Juhul, kui inimene samastub mingisuguse ideega, võibki saada radikaliseerumisprotsess alguse. Rohkema informatsiooni jõudmiseks mängib ekspertide hinnangul rolli ka algoritm, mis vastavalt eelnevale sisule, pakub uut, kuid sarnaseid märksõnu sisaldavat informatsiooni. Varasemalt on välja toodud, et ehkki äärmuslike ideede mullis viibimine süvendab radikaliseerumist, pole kinnitatud, et pelgalt radikaalse sisu nägemine radikaliseerumisprotsessi algatab (Marwick, Clancy ja Furl, 2022). Ekspertintervjuudest jäi kõlama samasugune arusaam – radikaliseerumisprotsess algab reeglina siis, kui mõned kindlad tingimused, näiteks rahulolematuse iseenda või ühiskonna suhtes, on täidetud ehk vaid radikaalse sisuga kokkupuutumisest üldjuhul radikaliseerumisprotsessi alustamiseks ei piisa.

Kuna radikaliseerumisprotsessi alustamiseks on inimesel reeglina vajakajäämine baasvajadustes, on tõenäoline et inimene läheb ise oma küsimustele vastuseid otsima. Nii leiab inimene ise sotsiaalmeediast materjale, mis tema ideid kinnitavad. Sotsiaalmeedias levib tohutult palju erinevaid materjale, seda nii audiovisuaalsel kujul kui kirja pandud tekstina. Just need atraktiivsed visuaalid ja paeluv tekst, reeglina ka negatiivset emotsiooni sisaldav, on tegurid, mis inimeses huvi äratavad. Sealjuures otsitakse endale ka mõttekaaslaseid, sest kuuluvustunne on radikaliseerumisprotsessis väga oluline. Seda asjaolu kinnitasid lisaks ekspertidele ka varasemad uuringud (Arquilla ja Ronfeldt, 2001). Kuna sotsiaalmeedias on lihtsad tekkima ka kõlakambrid, on intervjuueeritavate hinnangul võrdlemisi kerge sattuda gruppi, kus järjepidevalt saadetakse uusi materjale, mis olemasolevaid ideid kinnitavad. Nagu varasematest uuringutes selgunud on, siis olukorras, kus inimene on ümbritsenud end vaid oma mõttekaaslastega, kipuvad radikaalsed ideed normaliseeruma (Wolfowicz jt, 2021; Macdonald ja Whittaker, 2019).

Aspekt, millest teoreetilistes käsitlustes palju ei kõnelda on suunamudijate kultuur, mis on peaasjalikult omane ennekõike sotsiaalmeediale. Ekspertid pöörasid tähelepanu asjaolule, et ühismeedia soosib suunamudijate nägemist arvamusiidritena, mistõttu on võimalik, et radikaalsed ideed võetakse omaks üksnes seetõttu, et eeskujul on sarnased mõtted ning teda nähakse autoriteedina. Varasemalt on välja toodud, et poliitiliste avalduste jagamine

ühismeedias ei ole negatiivne, ent radikaliseerumisele aitab kaasa see, kui sisulooja jagab antidemokraatlikke vaateid või vandenõuteooriaid (Rothut jt, 2023). Lisaks märkisid eksperdid, et erinevad kontod taastoodavad mõjuisiku mõtteavaldusi, mistõttu on need ka pidevalt pildis ehk radikaalne sisu võib jõuda ka inimesteni, kes ise suunamudijat ei jälgi.

Eksperdid tõid oma kogemustele tuginedes välja, et sotsiaalmeedias on võimalik luua kinniseid gruppe, kuhu oponeerivad seisukohad ei jõua, mis sellisel juhul süvendab kajakambri efekti. Üldises plaanis levib Eestis radikaalset sisu aga igasugustel sotsiaalmeediakanalitel – näiteks võib kohata äärmuslikku sisu nii Youtube's, Instagramis, Facebookis kui ka Twitteris. Intervjueeritavate sõnul on populaarsemates kanalites aga reeglina platvormipoolne modereerimine väga tugev, mis tähendab, et radikaalse sisu levitamiseks peab tegeliku sõnumi n-ö ära peitma, kasutama varjatud sõnumeid ja pildikeelt, sümbolikat. Eksperthinnangute põhjal saab aga öelda, et radikaliseerumise edasistes etappides toimub suhtlus peamiselt kinnistes gruppides ehk kohtades, kus on võimalik luua vaid teatud inimestele ligipääs, näiteks Telegram, WhatsApp ja Discord. Säärast tendentsi kinnitavad ka uuringud, kus on leitud, et puuduliku modereerimisega gruppides levitatakse äärmuslikku sisu oluliselt rohkem ja julgemalt, sest sisu eemaldamist väga tihti ette ei tule (Sheth jt, 2022; Beres jt, 2021).

Radikaliseerumise kõige haavatavam sihtrühm on noormehed, aga ka alaealised laiemalt, sest nende mõttemustrid ei ole veel välja kujunenud ning nad otsivad veel mõttekaaslaseid. Ühtlasi nähakse haavatava sihtrühmana inimesi, kel on puudulikud meediapädevused, eelkõige on ohus need, kellel ei ole oskust eristada tõest informatsiooni väärist. Lisaks võib haavatavate sihtrühmade alla lugeda ka inimesi, kellel on vajakajäämised baasvajadustes ehk mingisugused psühholoogilised faktorid, mis panevad neid radikaalseid ideoloogiaid pooldama.

Uurimisküsimus 2: Kuidas toimub Eesti ekspertide kogemuste põhjal sotsiaalmeedias radikaliseerimine kui eesmärgistatud tegevus?

Ekspertide hinnangul on radikaliseerimine kui eesmärgistatud tegevus tihtipeale väga hästi ette planeeritud ning eesmärkide saavutamiseks kasutatakse mõjusaid kommunikatsioonistrateegiaid. Suuresti võib eristada kahte sihtrühma, kellele kommunikatsioon suunatud on – laiem avalikkus ja juba radikaliseerumisprotsessi alustanud.

Suhtluses avalikkusega kasutavad radikaliseerijad sümboleid ja segaseid sõnumeid, et tekitada suurem tähelepanu. Sealjuures on sümboleid tähendusest võimalik aru saada vaid gruppi kuulujatel, et omakorda grupi sees kuuluvustunnet tekitada. Segaseid sõnumeid avalikkusele saates hoiavad äärmuslased end pidevalt pildis ning proovivad tekitada inimestes huvi, et teemast hakataks rohkem huvituma. Seda on Eesti eksperdid enda töös väga palju kohanud. Varasemad teadusartiklid on maininud, et reeglina ei mõelda välja uusi sümboleid, vaid kaaperdatakse populaarseid sümboleid, nt hea tuju märk, ja teemaviiteid (Köhler ja Ebner, 2019).

Ekspertid rääkisid lisaks sümboleid kasutamisele ka pildikeelest, eelkõige meemidest, mida esialgu nähakse süütute naljadena. See on aga strateegiline samm tutvustamiseks oma ideoloogiat või sellest fragmente selle ideoloogiaga mitte kursis olevatele inimestele. Nii katsetatakse ka, millised visuaalid lähevad kergemini viraalsemaks, et seejärel optimeerida ka muu informatsiooni levitamist (Marwick ja Lewis, 2017). Ühelt poolt võibki olla meemide jagamise eesmärk avalikkuse trollimine ja tähelepanu äratamine, teisalt aga on eesmärk inimesi enda ideoloogiasse kaasata.

Juba radikaliseerumisprotsessi alustanutele jagatakse aga järjekindlalt uusi materjale, kinnistamiseks nende ideid ja hoides neid ühest ideoloogiast sõltuvana. Ekspertide sõnul saadab radikaliseerija ehk manipulaator oma kogukonda materjale, millega võiksid ka teised kogukonna liikmed tutvuda ja samastuda. Manipuleerijate jagatud teave võib olla näiteks mitteteaduslik artikkel, äärmuslik vandenõuteooria või turundustekst ning sisu jagamise eesmärgiks on tekitada kogukonnas huvi kindla teema vastu (Marwick ja Lewis, 2017). Sealjuures on aga ekspertide sõnul oluline materjali atraktiivsus, mis üha enam tähelepanu köidaks. Strateegilisi narratiivi ehk veenvate jutustuste kasutamine, mis seletab lihtsalt ja selgelt mingisuguse sündmuse kulgu ning millised peaksid olema auditooriumi järeldused

kindlast sündmusest või olukorrast (Eerten jt, 2017) on ekspertide hinnangul just see, mis kinnistab inimestes arusaama maailmast. Näiteks räägitakse läbi sellise strateegia rakendamise, et LGBTQIA+ liikmed on pedofiilid.

Niisamuti oskavad äärmuslased ekspertide sõnul väga tõhusalt kasutada ära sotsiaalmeedia reguleerimata alasid, näiteks algoritme üle kavaldades ja pettes, mida on ka varasemad uuringud kinnitanud (Köhler ja Ebner, 2019). Lisaks teavad radikaalid väga täpselt, milliste kanalite kaudu kõige paremini ühe kindla sihtrühmani jõuda ning milliseid aspekte või võtmesõnu peab sõnum sisaldama (Beadle, 2017: 7). Sealjuures on oluline ka toon ning sõnakasutus.

Uurimisküsimus 3: Millised on Eesti ekspertide hinnangul radikaliseerunud inimese deradikaliseerumise võimalused?

Deradikaliseerumise kui kontseptsiooni käsitlemine on Eestis lapsekingades. Eestis ei ole kasutusel ühtegi riiklikult väljatöötatud programmi, mis aitaks radikaliseerunud inimestel taas ühiskonda sulanduda. Eeskätt on põhjuseks see, et riigis pole toimunud terrorirünnakuid ning radikaliseerumine ei sellises faasis, et see kujutaks massiliselt julgeolekuohtu. Samuti leidsid eksperdid sarnaselt varasemalt öeldule, et deradikaliseerumine on kontseptsioonina ebamäärane ning on keeruline välja töötada programmi, mis toimiks efektiivselt (Koehler ja Horgan, 2016).

Lisaks pidasid eksperid deradikaliseerumisprogrammide väljatöötamist Eestis tarbetuks, seda peaaegjalikult finantsilises aspektis. Peeti silmas seda, et riiklike ressursside suunamine kohta, mis pole kindlaid tulemusi andnud ning mille jaoks pole suurt vajadust, ei ole mõistlik. Nende hinnangul on keeruline riiklike toetusmeetmeid rakendada, kuna iga deradikaliseerumisprotsess on individuaalne ning soov selle teekonnaga alustada peab tulema individilt endalt. Samuti nähti, et deradikaliseerumisprogrammide kasutuselevõtmisel satutakse vastuollu põhiseaduslike õigustega.

Siiski ei välistanud eksperid, et tulevikus on vaja programme, mis aitaks inimestel taas ühiskonda sulanduda. Intervjuude põhjal võiks vajaduse ilmnemise korral võtta eeskju näiteks Saksmaast, kellel on efektiivne deradikaliseerumise programm. Selleks, et programm

tulemuslik oleks, peab riik koostööd tegema erinevate MTÜdega ning rõhuma kodanikuühiskonna kaasamisele. Ka varasemate uuringute põhjal saab öelda, et riigi ja kolmanda sektori koostöö annab head tulemused (Koehler ja Horgan, 2016). Siiski suunatakse riigiasutuses töötavate ekspertide kogemuse põhjal juba praegu radikaliseerunud inimene psühholoogi juurde, ehkki seda ei nimetata deradikaliseerumisprogrammiks.

Kuna deradikaliseerumine kontseptsioonina on Eestis väga vähe tähelepanu saanud, pannakse riigis suurt rõhku ennetustööle. Ekspertide sõnul on see oluliselt efektiivsem kui hiljem tagajärgedega tegelemine. Kõik eksperdid leidsid, et ennetustöö on äärmiselt oluline ning seda eelkõige just riigipoolse tegevusena. Samas oli ka neid, kes ütlesid, et ka ennetustöö pole soovitud tasemel, sest radikaalseid inimesi Eesti ühiskonnas on üha rohkem.

Radikaliseerumise ennetustöö saab olla efektiivne vaid siis kui inimesed on radikaliseerumisest ning selle võimalikest tagajärgedest teadlikud. Seetõttu on pandud suur vastutus koolile, kes peaks neid teemasid põhjalikumalt käsitlema. Niisamuti on suur roll ka perekonnal ja lähedastel, kes peaksid oskama märgata varajasi radikaliseerumise ilminguid. Lisaks mängib ekspertide hinnangul tähtsat rolli ka meediapädevuste arendamine, mis osutub eriti efektiivseks, kui sellele juba esimestel kooliastmetel tähelepanu pöörata. Siiski on uuringutes rõhutatud, et kogu vastutus ei tohiks jääda vaid õpetajate kanda (Sjøen ja Jore, 2019).

Ekspertintervjuudes jäi tähelepanuta veebipõhine deradikaliseerumise toetamine, sest seda peeti eelkõige sotsiaalmeediaplatformide vastutuselaks. Varasemalt on kirjutatud, et vastunarratiivide viimine äärmuslikesse gruppidesse on keeruline, sest sellist informatsiooni ei lasta oma kogukonnani (Eerten jt, 2017). Seda kinnitasid ka eksperdid, rõhutades, et gruppi lastakse vaid samasuguste maailmavaadetega inimesi.

Välja toodi ka vaenukõne seadustamine, mis võiks aidata radikaliseerumise ennetamisele kaasta. Ka varem on öeldud, et vaenukõnega kokkupuutumine võib viia radikaliseerumiseni (Bilewicz ja Soral, 2020). Samas polnud sellega nõus kõik eksperdid, tuues välja, et vaenukõne seadustamine tekitaks veel suuremat polariseeritust ühiskonnas, mis võib viia oluliselt rohkemate inimeste radikaliseerumiseni.

4.1 Diskussioon

Ehkki Eestis pole toimunud ühtegi terroriakti, tegeletakse süstemaatiliselt avaliku arutelu tekitamisega radikaliseerumise teemal sellepärast, et riigis nähakse ohtu paremäärmuslikul terrorismil (Kaitsepolitseiamet, 2022). Ekspertide hinnangul puutuvad Eesti inimesed sotsiaalmeedias võrdlemisi palju radikaalse sisuga kokku. Seda võimaldab sotsiaalmeedia eripära tuua välismaailmas toimuv eestlastele lähemale, sest riigipiire kui selliseid sotsiaalmeedias ei eksisteeri. Seetõttu saab öelda, et radikaliseerumises Eesti sotsiaalmeedias ei ole täheldatud midagi täiesti uutset ja ainult meie riigile, keelele või kultuurile omast.

Peamine põhjus paistab peituvat selles, et äärmuslikku sisu toodetakse suurtes suurtes kogustes riikides, kus on äärmuslusi oluliselt rohkem. Lisaks on keeruline ka tagantjärele analüüsida, kust täpselt info pärineb ning milline on algallikas, mis võib ka olla põhjuseks, miks eksperdid ei osanud välja tuua ilminguid, mis on omased vaid Eestile. Seetõttu on oluline, et institutsioonid Eestis keskenduksid rohkem konkreetset ühele kindlale fookusele, näiteks paremäärmuslusele, et paremini tõlgendada ilminguid, mis leiavad aset vaid Eestis. Eesti paremäärmusluse kontekstis võiks seega rohkem tähelepanu pöörata tugevalt meie riigiga seotud sümbolitele, näiteks rukkilille kasutamisele erinevates kontekstides. Sellisel lähenemine aitaks paremini mõelda ka vastunarratiive (Braddock ja Horgan, 2016: 1–2), mis oleksid kasulikud nii ennetamise kui ka deradikaliseerumise perspektiivis.

Sarnaselt välismaistele uuringutele, viitasid ka siin uuringus eksperdid selgelt, et radikaliseerumise eelduseks on mingisugust laadi negatiivne kogemus (Hollewell ja Longpré, 2022; Hogg, 2021; Beadle, 2017). Eestis ei olda aga sedavõrd mõeldud sellele, kuivõrd võib negatiivne kogemus olla kellegi teise poolt tekitatud idee ja arusaam, mitte tegelikkus. On selge, et manipuleerimistaktikatel on radikaliseerumises oluline roll (Marwick ja Lewis, 2017; Vlachos, 2022), kuid see nüanss jäi kodumaiste ekspertide poolt tähelepanuta - võimalik, et vähese kogemuse või kokkupuute tõttu ning võimalik, et see vajaks psühholoogia distsipliinile omaste analüüsimeetodite toel lähemat uurimist.

Jäi kõlama, et tihti radikaliseeruvad need, kellel puudub eeskuju või pole olnud ideaalset peremudelit, näiteks puudus lapsepõlves isafiguur. Seevastu on aga leitud, et mitte isa puudumine või vanemate vähese autoriteedina nägemine ei vii noori radikaliseerumiseni, vaid põhjustavad viha ja ängi. Kogunenud negatiivsed emotsioonid, millega ei osata toime tulla, on aga äärmuslike mõttemustrite või ideoloogiate tekkeks ja omaks võtmiseks eriti viljakaks pinnaseks (Sikkens jt, 2017). Paistab, et praegu domineeriv käsitlus Eestis sellest, kuidas äärmuslikud ideed omaks võetakse, jääb mõneti pinnapealseks.

Pean oluliseks rohkem keskenduda kombineeritud, sealhulgas psühholoogiliste tegurite koosmõjule. Täpsustamata jäid ka põhjused, miks räägiti minu valimis suuresti isa rollist, ent kõrvale jäeti emafiguur. Ühtlasi ei kaalunud eksperdid selles uuringus võimalust, et ka vanemad inimesed radikaliseeruvad ning ei toonud välja põhjuseid, mis nende radikaliseerumist tekitada võivad või kui olulist rolli mängib vanemate inimeste puhul eeskujude puudumine. Seetõttu võib jääda mulje, et selles kontekstis on ohus vaid noored, mis ei vasta tegelikult tõele.

Intervjuudest peegeldus üldjuhul arusaam, et Eestis vaadeldakse radikaliseerumist poliitilises kontekstis. Seevastu jäi minu hinnangul puudu apoliitilise radikaliseerumise käsitlusest, näiteks inimestest, kes ei usalda arste, vaid ravivad end vaid alternatiivmeditsiini toel. Mõistan, et julgeolekuohtu see endas ei kujuta, kuid ühiskonna polariseeritust süvendab see siiski. Arvestades asjaolu, et ka sellises olukorras saame rääkida äärmuslusest, tasuks kasvõi rahvatervise perspektiivis säärasele tendentsile rohkem tähelepanu pöörata. Leian, et radikaliseerumise valdkonnas töötavad eksperdid peaksid analüüsima ka apoliitilistest ideedest tulenevat radikaliseerumist, seda eriti seepärast, et radikaliseerumine võib päädida vägivallaga (Euroopa Parlament, 2021).

Ajakirjanduses on juttu olnud noormeestest, kes paremäärmuslikust ideoloogiast tingitud tegudega, vägivalla rakendamisega jõudsid Kaitsepolitseiameti vaatevälja (Laine, 2024; Salu, 2020). Siiski nägid eksperdid deradikaliseerumise programmide kasutuselevõtmist pigem otstarbetuna, sest nende hinnangul pole radikaliseerumine Eestis väga suur probleem. Leian, et võiks siiski prioritseerida riiklike deradikaliseerumisprogrammide välja töötamist ajal, mil

radikaliseerumine veel suur probleem pole. Kuna eksperdid tõid välja, et noorte mõttemustrid pole veel välja kujunenud ja nad on seetõttu alati vastu võtma radikaalseid ideid, olekski sellest ideest lähtuvalt efektiivne suunata noori radikaalsetest ideedest välja tulema ning samal ajal hoiduda ideoloogiate pealesurumisest (Maiberg, 2018).

Intervjuudes jäi tähelepanuta veebipõhine deradikaliseerumine, mis, arvestades asjaolu, et äärmuslikud ideed levivad peaaesjalikult sotsiaalmeedias, tundub vastuoluline. Deradikaliseerumist silmas pidades oleks seetõttu oluline suunata riiklikku ressursi veelgi rohkemate veebipolitseinike ja -abipolitseinike tööle ja koolitamisele. Sel viisil saaks leida neid, kes paistavad sotsiaalmeedias silma radikaalsete ideedega ja seejärel aidata neil kättesaadavaks teha materjale, mis toob teise perspektiivi. Selle strateegia nõrk külge on aga see, et veebipõhise deradikaliseerumist on keeruline ellu viia, sest reeglina on äärmuslaste grupid väga kinnised ning alternatiivsed sõnumid lihtsalt ei jõua reeglina vajalikesse kohtadesse (Eerten jt, 2017).

On paradoksaalne, et ehkki eksperdid rõhutasid ennetustöö olulisust efektiivsete sekkumiste disainimisel, on Eestis vähese süsteemse lähenemise põhjuseks nende sõnul see, et veel pole suurt vajadust. See näitab, et erinevalt näiteks tulekahjude ennetamisest, on Eestis veel radikaliseerumise ja radikaliseerimise tervikliku ja ennetuspõhise lähenemiseni pikk tee minna.

4.1 Meetodi kriitika

Oma bakalaureusetöös kasutasin uurimismeetodina individuaalintervjuusid, kus valimiks olid Eesti eksperdid, kes oma töö või ameti tõttu radikaliseerumisega kokku puutuvad. Viisin läbi seitse semistruktureeritud intervjuud, kuna see annab mulle kui uurijale võimaluse mitte esitada küsimusi ja teemaarendusi kindlas ettenähtud järjekorras (Lagerspetz, 2017). Lisaks oli mul nii võimalus täiendada vastajapoolset teemakäsitlust ja vastuseid erinevate lisaküsimustega, mis oli minu teemapüstituse kontekstis oluline. Siiski on selle andmekogumismeetodi puudus suur ajakulu (Laherand, 2008). Lisaks intervjuudele, mis kestsid igaüks üle tunni, lisandus juurde veel ka transkribeerimise ajakulu.

Teema puhul, mida väga palju uuritud pole, on kasulik esitada väga avatud küsimusi, et mitte vastajat piirata. Avatud küsimustega said eksperdid vastata nii pikalt ja põhjalikult kui ise soovisid. Siiski on võimalus, et väga avatud küsimuste tõttu rääkisid nad ka teadmistest, mis Eesti konteksti ei asetu. Seetõttu ei saa minu uurimistulemusi asetada täielikult Eesti konteksti ning võtta seda täieliku tõena. Niisamuti ei saa mainimata jätta ka uurija subjektiivsust, mida minul kui töö autorina on võrdlemisi keeruline kõrvalseisjana analüüsida.

Üldjuhul viisin intervjuud läbi silmast-silma, ent kolme eksperdi puhul oli pika vahemaa tõttu otstarbekas läbi viia intervjuu Zoomi teel. Veebiintervjuude miinus on vahetu kontakti puudumine ning seda tundsin mõneti ka intervjuud läbi viies. Minu jaoks on keeruliste teemade käsitlemisel oluline, et enne ametlikku intervjuu algust suheldakse teemast pealiskaudselt. See loob mugavama olustiku nii intervjuu läbiviijale kui vastajale. Siiski kasutasin nii mina kui kõik kolm eksperti veebikaamerat, tänu millele sain näha nende emotsioone ja näoilmeid, mis suhtlemise mugavamaks tegi. Veebiintervjuud tehes tasub alati arvestada ka tehniliste probleemidega. Nii nagu Murumaa-Mengel (2020) ennustas, katkes mul ühe intervjuu ajal internetiühendus, mistõttu tekkis hetkeks väga ebamugav olukord. Seepärast võiks minu kogemuse põhjal kaaluda igal võimalusel silmast-silma kohtumist.

Andmete analüüsimiseks kasutasin temaatilist kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit (Braun ja Clarke, 2006) ning kodeerimisel avatud kodeerimist (Laherand, 2008). Minu hinnangul olid need meetodid sobivad, sest sain võtta teksti lahti väiksemateks osadeks ja analüüsida ka peidetud tähendusi. Siiski tasub arvestada sellega, et kvalitatiivse sisuanalüüsi kitsaskoht on valikuline materjali kogumine, mis sageli juhtub uurija mõttes tahtmatult (Kalmus jt, 2015). Ühtlasi tuleb minu töös tuleb arvestada asjaoluga, et tulemusi ei saa üldistada kogu Eesti sotsiaalmeediale või väita, et tulemustes välja toodu leiab aset ainult Eestis.

4.4 Edasised võimalikud uurimissuunad

Radikaliseerumisprotsesse on Eestis vähe uuritud, keskendutud pole ka sotsiaalmeediale. Sestap oleks tähtis uurida, milline on äärmuslaste sotsiaalmeediakasutus. Tasuks uurida, kuidas erinevaid materjale kätte saadakse ja levitatakse ning millistel kanalitel mõttekaaslastega suhtldakse. Kuna vastavalt ideoloogiale võivad kasutusel olevad kanalid, materjalid ja suhtlustoon olla kardinaalselt erinevad, tasub fookust kitsendada. Pean oluliseks keskenduda Eesti kontekstis just paremäärmuslusele, sest Eestis võib nimetada seda kõige sagedasemaks äärmusluse liigiks.

Samut peaks teadustöodes rohkem rõhku panema sellele, kuidas Eesti psühholoogid ja psühhiaatrid radikaliseerunud inimestega tegelevad. Leian, et esialgu oleks oluline teada saada, kui teadlikud sel teemal ollakse ning kas selle alast õpet tasuks psühholoogia instituutides tugevdada. Arvan, et see aspektile on oluline, vältimaks tahtlikult kellelegi vastuideoloogiate pealesurumist.

Lisaks tuleks rohkem tähelepanu pöörata ka radikaliseerimisele ning manipulatsioonitaktikatele. Eeskätt tasub uurida konkreetselt ühe äärmusluse kommunikatsioonistrateegiaid. Nii oleks võimalik töötada efektiivsemalt välja viise ja materjale, mis oleksid suureks abiks nii ennetustööl kui ka deradikaliseerumise protsessi algustamiseks.

Kuigi ekspertide hinnangul on radikaliseerumisest rääkimine ülimalt oluline, oleks minu hinnangul äärmiselt oluline uurida, kuidas kajastada selliseid teemasid nii, et keegi sellest inspiratsiooni ei võtaks. Teame, et radikaalid kasutavad ära meedialoogikat, et oma narratiive levitata ja rohkem tähelepanu saada (Fernandes jt, 2016). Seetõttu oleks tarvis teada saada, kuidas peab avalikkusele suunatud meedias äärmuslust kajastama. Seda eriti noori silmas pidades, sest ekspertide hinnangul on nemad radikaliseerumisele kõige haavatamad.

Lõpetuseks, on selle bakalaureusetöö tulemuste põhjal kindel, et radikaliseerumisest peaks Eestis rääkima oluliselt rohkem, kui seda siiani tehtud on. Esmalt tasuks minu arvates veelgi

tähelepanu pöörata haridusasutuste informeerimisele ning uurida, kuidas õpetajad praegusel hetkel äärmuslust käsitlevad ning kas nad üldse seda teevad. Seda oleks tarvis käsitleda rohkem just ühiskonna polariseerituse seisukohast ning võtta eesmärgiks eeskätt just poliitilise polariseerituse vähendamine.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärk oli mõista, millised on radikaliseerumisprotsesside ilmingud Eesti sotsiaalmeedias ning kuidas toimub ekspertide kogemuste põhjal radikaliseerimine ühismeedias, keskendudes sealjuures kommunikatiivsetele tegevustele. Lisaks soovisin teada, millised võimalused on riiklike meetmetega toetada deradikaliseerumist ning miks neid pole siiani Eestis rakendatud.

Empiirilise uuringu viisin läbi seitsme Eesti eksperdi hulgas, kes oma töö või ameti tõttu puutuvad kokku radikaliseerumisega. Sealjuures leidsin eksperdid sihipärase ja lumepallivalimi abil. Valimi moodustamise kriteeriumiks oli tööstaaž valdkonnas – ekspert pidi olema vähemalt aastase kogemusega, kuid ei olnud oluline, millises asutuses ta töötab. Andmekogumismeetodina kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit ning viisin valimi hulgas läbi seitse individuaalintervjuud, mille tulemusi analüüsisin temaatilise sisuanalüüsi abil.

Ekspertintervjuudest selgus, et kõik peavad radikaliseerumise käsitlemist ühiskonnas oluliseks, küll aga ei olnud kõikide ekspertide hinnangul radikaliseerumine praegu Eestis suur probleem. Sotsiaalmeedias radikaliseerumist ei peetud niivõrd erinevaks füüsilises maailmas toimuva radikaliseerumisega, ent tõdeti et sotsiaalmeedia laialdase kasutamise tõttu on rohkem neid, kes radikaalse sisuga kokku puutuvad. Seda soosivad ka sotsiaalmeedia eripärad, näiteks algoritmiline mõjustamine, kõlakambrite tekkimine, negatiivse emotsiooni domineerimine ning globaalne haare. Samuti soodustab radikaliseerumist sotsiaalmeedias ringlevad visuaalsed materjalid, mille keskmes on reeglina vägivald.

Viise, kuidas inimesed radikaalse sisuga kokku puutuvad, on mitmeid. On tõenäoline, et inimene satub täiesti juhuslikult ühismeedias mõne äärmusliku teabe peale. Samuti on võimalik, et minnakse uudishimust otsima teavet mõne kindla teema kohta ning satutakse seejärel süvitsi lugema äärmuslikumat sisu. Siinkohal võib tuua näite massimõrva episoodist – inimene tunneb huvi, mida sündmus endas täpselt kujutas ning edasi lugemise käigus leitakse järjest radikaalsemat ja vägivaldsemat sisu. Veelgi radikaalsemat sisu võib tarbida ka

äärmuslikus grupis, kus järjepidevalt saadetakse uusi materjale, sealjuures on radikaliseerumisprotsessis oleva inimese perspektiivist radikaliseerumisega.

Ekspertide hinnangul võidakse äärmusliku sisuga kokku puutuda pea igal sotsiaalmeediakanalil. Kusjuures algabki reeglina radikaliseerumisprotsess laiatarbelistes ja avalikes sotsiaalmeediakanalites, näiteks Facebookis, Instagramis ja TikTakis. Veel vägivaldsemat sisu levitatakse aga kinnistes gruppides, kus puudub platvormipoolne modereerimine. Nendeks võib lugeda Telegrami ja Discordi, kus on võimalik luua gruppe nii, et sinna ligi pääseda on pea võimatu. Kuna sotsiaalmeediat kasutavad paljud, võib radikaliseeruda igaüks. Siiski on ekspertide hinnangul kõige haavatavam sihtrühm noored, eelkõige puberteedieas noormehed, kelle maailmapilt pole veel välja kujunenud ning on seetõttu alid äärmuslikku ideoloogiat omandama. Samuti peeti haavatavaks sihtrühmaks ka inimesi, kes pole meediapädevad. Sealjuures toodi välja eakad, kellel puudub allikakriitilisus. Samuti nähti haavatavust ka teisest kultuuriruumis tulnud inimestes, kelle jaoks on võõras meie kultuur ja väärtused.

Intervjuudest selgus, et radikaliseerimise ehk tahtliku tegevuse strateegiaid on tohutult palju. Eelkõige lähtutakse sõnumite loomisel sihtmärgi vanusest – vanematele lähenetakse Facebooki ning noortele TikToki kaudu. Sealjuures mängib rolli ka suhtlustoon. Varem mainitud materjalide saatmine on samuti üks oluline strateegia, mida radikaliseerijad ideede kinnistamiseks kasutavad. Niisamuti mängib ekspertide kogemuse põhjal radikaliseerimises rolli ka avalik tähelepanu, mida proovitakse saavutada meedias, eeskätt just läbi trollimise. Trollimise hulka kuuluvad ka pildikeel ja salastatud sümbolid avalikus ruumis, millest vaid ideoloogia viljelejad aru saavad.

Ekspertintervjuude põhjal saab öelda, et radikaliseerumine ei ole Eestis veel massiivne probleem, aga siiani pole kasutusel ka ühtegi riiklikku toetusmeedet, mis aitaks äärmuslast tema deradikaliseerumisprotsessis. Niisamuti pole ka strateegiaid, mis soodustaks inimeste deradikaliseerumist. Lisaks vajaduse puudusele tõid eksperdid välja, et deradikaliseerumisprogrammide väljatöötamine ei oleks finantsiliselt otstarbekas. Sellegipoolest ei välistatud tulevikus deradikaliseerumisprogrammide kasutuselevõtmist.

Seevastu on aga ekspertide sõnul rõhku pandud ennetustööle. Ennetustööd aitab tõhustada see, et ühiskond on teadlik radikaliseerumisest ning selle võimalikest tagajärgedest. Sellegipoolest kujutab ennetustöö peaasjalikult radikaliseerumise varajase märkamise edendamist ning koolides meediapädevuste arendamist.

Minu bakalaureusetöö empiiriline uuring on Eestis esimene, mis uuris ekspertintervjuude põhjal, millised on radikaliseerumise ilmingud Eestis sotsiaalmeedias ning milliseid radikaliseerimispraktikaid Eesti ühismeedias esineb. Edasiste võimalike uurimissuundadena leian, et tasuks põhjalikumalt uurida, milline on Eesti äärmuslaste meediakasutus. Samuti oleks tarvilik uurida paremäärmuslastele radikaliseerimisstrateegiaid, sest seda äärmuslust esineb Eestis kõige sagedamini. Ühiskondlikust perspektiivist vaadatuna leian, et tasuks rohkem rõhku panna ka sellele, kuidas käsitlevad üldhariduskoolide õpetajad ja psühholoogid radikaliseerumist.

SUMMARY

The aim of the bachelor's thesis “Expressions of Radicalization Processes in Estonian Social Media and Possibilities for Deradicalization Based on Expert Assessments” was to comprehend the expressions of radicalization processes in Estonian social media and to explore the mechanisms of radicalization in the public sphere based on expert experiences, with a focus on communicative activities. Additionally, an inquiry was made into the potentialities of supporting deradicalization through governmental measures, and an exploration was conducted as to why such measures have not yet been implemented in Estonia.

The empirical study was conducted among seven Estonian experts who encounter radicalization in their work or professional capacity. Experts were purposively selected using a snowball sampling technique. The criterion for sampling was expertise duration in the field, requiring a minimum of one year, irrespective of the institutional affiliation. A qualitative research method was employed for data collection, comprising seven individual interviews within the sample, which were subsequently analyzed using thematic content analysis.

Findings from expert interviews revealed a collective acknowledgment of the significance of addressing radicalization in society, yet not all experts considered radicalization to be a major issue in Estonia. Radicalization in social media was not perceived as markedly different from radicalization occurring in the physical realm; however, it was noted that the extensive utilization of social media exposes more individuals to radical content. This is facilitated by the peculiarities of social media platforms, such as algorithmic influence, echo chambers, predominance of negative emotions, and global reach. Furthermore, visual materials circulating on social media, typically centered around violence, were identified as conducive to radicalization.

There are several ways individuals come into contact with radical content. It is conceivable that a person may encounter extremist information entirely by chance on social media. Additionally, individuals may curiously seek information on a specific topic, subsequently

delving into increasingly extremist content. For instance, an individual may become interested in the details of a mass murder incident, leading to the consumption of progressively radical and violent content. Furthermore, even more radical content may be consumed within extremist groups, where new materials are consistently disseminated, thus fostering the radicalization process from the perspective of individuals undergoing radicalization.

According to experts, exposure to extremist content is possible on almost every social media channel. Typically, the radicalization process begins on widely accessible and public social media platforms such as Facebook, Instagram, and TikTok. However, even more violent content is disseminated in closed groups, where platform-based moderation is absent, such as Telegram and Discord. Since social media is utilized by many, anyone can become radicalized. Nevertheless, young individuals, particularly adolescent males whose worldview is still forming, were considered the most vulnerable demographic, susceptible to adopting extremist ideologies. Vulnerability was also observed among individuals lacking media literacy skills, including the elderly who lack critical source evaluation. Additionally, vulnerability was noted among individuals from different cultural backgrounds, for whom our culture and values are foreign.

The interviews revealed a multitude of strategies employed in radicalization or intentional activities. Messaging strategies are primarily tailored based on the target audience's age, with older individuals being approached through Facebook and younger ones through TikTok. Communication tone also plays a role. Sending previously mentioned materials is another crucial strategy utilized by radicalizers to reinforce ideas. Furthermore, according to expert experiences, public attention, often sought through media, particularly through trolling, also influences radicalization. This includes visual language and covert symbols, understood only by adherents of the ideology.

Based on expert interviews, it can be concluded that radicalization is not yet a massive problem in Estonia. However, to date, no governmental support measures have been implemented to assist extremists in their deradicalization process. Similarly, there are no strategies in place to facilitate deradicalization among individuals. In addition to the lack of

necessity, experts pointed out that the development of deradicalization programs would not be financially viable. Nevertheless, the possibility of implementing deradicalization programs in the future was not ruled out.

Conversely, emphasis has been placed on prevention efforts according to experts. Enhancing societal awareness of radicalization and its potential consequences contributes to effective prevention. Nonetheless, prevention primarily focuses on promoting early recognition of radicalization and developing media literacy skills in schools.

My bachelor's thesis empirical study in Estonia is the first to investigate, based on expert interviews, the manifestations of radicalization in Estonian social media and the practices of radicalization in Estonian public media. As potential future research directions, it is advisable to conduct a more in-depth examination of the media usage of Estonian extremists. Furthermore, it would be necessary to investigate radicalization strategies among far-right extremists, as this extremism is most prevalent in Estonia. From a societal perspective, more attention should be given to how educators in general education schools address radicalization.

KASUTATUD KIRJANDUS

Abdalla Mikhaeil, C. ja Baskerville, R. L. (2023). Explaining online conspiracy theory radicalization: A second-order affordance for identity-driven escalation. *Information Systems Journal*.

Anderson, A. A., Yeo, S. K., Brossard, D., Scheufele, D. A. ja Xenos, M. A. (2018). Toxic talk: How online incivility can undermine perceptions of media. *International Journal of Public Opinion Research*, 30(1), 156-168.

Beadle, S. (2017). *How does the Internet facilitate radicalization?*, War Studies Department, King's College London, Essay 2.

Beres, N. A., Frommel, J., Reid, E., Mandryk, R. L. ja Klarkowski, M. (2021). Don't you know that you're toxic: Normalization of toxicity in online gaming. In *Proceedings of the 2021 CHI conference on human factors in computing systems*. 1-15.

Bilewicz, M., ja Soral, W. (2020). Hate speech epidemic. The dynamic effects of derogatory language on intergroup relations and political radicalization. *Political Psychology*, 41, 3-33.

Borum, R. (2011). Radicalization into violent extremism I: A review of social science theories. *Journal of strategic security*, 4(4), 7-36.

Braddock, K., ja Horgan, J. (2016). Towards a guide for constructing and disseminating counternarratives to reduce support for terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 39(5), 381-404.

Braun, V. ja Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Bright, J., Marchal, N., Ganesh, B., ja Rudinac, S. (2022). How do individuals in a radical echo chamber react to opposing views? Evidence from a content analysis of Stormfront. *Human Communication Research*, 48(1), 116-145.

Doosje, B., Moghaddam, F. M., Kruglanski, A. W., De Wolf, A., Mann, L., ja Feddes, A. R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology*, 11, 79-84.

Edelman Trust Barometer. (2023). 2023 Edelman Trust Barometer global report. Kasutatud 15.03.2024,
<https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2023-03/2023%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report%20FINAL.pdf>

Eesti Keele Instituut. (i.a). digiteerima. *Ametniku soovitusõnastik*. Kasutatud 04.05.2024,
<https://www.eki.ee/dict/ametnik/index.cgi?Q=digiteerima&F=M&C06=en>

Elshimi, M. (2015). De-radicalisation interventions as technologies of the self: a Foucauldian analysis. *Critical Studies on Terrorism*, 8(1), 110-129.

Elwick, A. ja Jerome, L. (2019). Balancing securitisation and education in schools: teachers' agency in implementing the Prevent duty. *Journal of Beliefs & Values*, 40(3), 338-353.

Euroopa Parlament, (2021). *Radikaliseerumine Euroopa Liidus – mis see on ja kuidas seda vältida?*. Kasutatud 18.12.2023,
<https://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/security/20210121STO96105/radikaliseerumine-euroopa-liidus-mis-see-on-ja-kuidas-seda-valtida>

Fernandez, M., Gonzalez-Pardo, A. ja Alani, H. (2019). Radicalisation influence in social media. *Journal of Web Science*, 6, 1–15.

Flaxman, S., Goel, S. ja Rao, J. M. (2016). Filter bubbles, echo chambers, and online news consumption. *Public opinion quarterly*, 80(S1), 298-320.

Frau-Meigs, D. (2019). Information disorders: risks and opportunities for digital media and information literacy?. *Medijske studije*, 10(19), 10-28.

Frissen, T. (2019). *(Hard) Wired for Terror: Unraveling the mediatized roots and routes of 'radicalization'*.

Hepp, A. (2020). *Deep mediatization*. New York: Routledge

Hepp, A., ja Hasebrink, U. (2018). Researching transforming communications in times of deep mediatization: A figurational approach. In A. Hepp, A. Breiter, & U. Hasebrink (Eds.), *Communicative figurations: Transforming communications in times of deep mediatization* (pp. 15–48). Palgrave Macmillan.

Himma-Kadakas, M. (2018). *Skill performance of Estonian online journalists: assessment model for newsrooms and research*. Doktoritöö. Tartu Ülikool, meedia ja kommunikatsiooni õppekava.

Hjarvard, S. (2008). The mediatization of society: A theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change. *Nordicom review*, 29(2).

Hogg, M. A. (2021). Uncertain self in a changing world: A foundation for radicalisation, populism, and autocratic leadership. *European Review of Social Psychology*, 32(2), 235-268.

Hollewell, G. F. ja Longpré, N. (2022). Radicalization in the social media era: understanding the relationship between self-radicalization and the internet. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 66(8), 896-913.

Horgan, J. ja Braddock, K. (2010). Rehabilitating the terrorists?: Challenges in assessing the effectiveness of de-radicalization programs. *Terrorism and political violence*, 22(2), 267-291.

Ibrus, I. (2020). Meedia arengu põhiküsimused: andmestumine, platvormistumine ja meediastumine ning mida nendega ette võtta? *Pikksilm*, 04. jaanuar. Kasutatud 15.12.2023, https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2023/10/pikksilm_meedia_arengu_pohikusimused.pdf

International Panel on the Information Environment. (2023). *Trends in the global information environment: 2023 expert survey results* (SR2023.3). Zurich, Switzerland: IPIE.

Järva, J. (2015). *Islamiusuliste radikaliseerumine vanglates - Eesti olukord*. Magistritöö. Tartu Ülikool, religiooniuuringute õppekava.

Jenkins, H. (2009). *Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century*. Cambridge: The MIT press.

Kaitsepolitseiamet (2023). Kaitsepolitsei Aastaraamat 2022–2023. Kasutatud 18.12.2023, https://kapo.ee/sites/default/files/content_page_attachments/Aastaraamat%202022-23.pdf

Kaitsepolitseiamet (2024). Kaitsepolitsei Aastaraamat 2023–2024. Kasutatud 04.03.2023, https://kapo.ee/sites/default/files/content_page_attachments/Aastaraamat%202023-2024.pdf

Kirchknopf, A., Slijepčević, D. ja Zeppelzauer, M. (2021). Multimodal Detection of Information Disorder from Social Media. *2021 International Conference on Content-Based Multimedia Indexing (CBMI)*, 1-4. doi: 10.1109/CBMI50038.2021.9461898.

Koehler, D. (2014). The radical online: Individual radicalization processes and the role of the Internet. *Journal for Deradicalization*, (1), 116-134.

Koehler, D., ja Horgan, J. (2016). *Understanding deradicalization: Methods, tools and programs for countering violent extremism*. Routledge.

Köhler, D. ja Ebner, J. (2019). Strategies and tactics: Communication strategies of jihadists and right-wing extremists. *Hate speech and Radicalisation online*, 18–26.

Köhler, D., ja Ebner, J. (2019). 2. Strategies and tactics: communication strategies of jihadists and right-wing extremists⁸. *Hate Speech and Radicalisation Online*, 18.

Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.

Laine, M. (2024). Eestis kinnitab kanda paremäärmuslik rühmitus. Selle alaealised liikmed viisid ohvri metsa ning filmisid tema piinamist ja alandamist. *Delfi*, 09. aprill. Kasutatud 11.04.2024,

<https://www.delfi.ee/artikkel/120283953/eestis-kinnitab-kanda-paremaarmuslik-ruhmitus-sell-e-alaealised-liikmed-viisid-ohvri-metsa-ning-filmisid-tema-piinamist-ja-alandamist>

Leonardi, P. M. ja Treem, J. W. (2020). Behavioral visibility: A new paradigm for organization studies in the age of digitization, digitalization, and datafication. *Organization Studies*, 41(12), 1601-1625.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). Intervjuu. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 04.01.2023, <https://samm.ut.ee/intervjuu>

Limbak, K. (2017). *Politseiametnike teadlikkus radikaliseerumisest*. Magistritöö. Sisekaitseakadeemia, sisejulgeoleku instituut.

Maailma Majandusfoorum. (2024). *The Global Risks Report 2024. 19th Edition*. Kasutatud 28.04.2024, https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf

Macdonald, S. ja Whittaker, J. (2019). Online Radicalization: Contested Terms and Conceptual Clarity. John R. Vacca (toim), *Online Terrorist Propaganda, Recruitment, and Radicalization* (lk 33–46). Boca Raton: CRC Press.

Maiberg, H. (2018). *Islamistide deradikaliseerumist ja eemaldumist soodustavad meetodid ja teemad kuue Euroopa riigi näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, religiooniuringute õppekava.

Maiberg, H. (2019). Heidi Maiberg: kuidas deradikaliseerida terroristi? *Tartu Ülikooli vilistlaste ajaveeb*, 4. oktoober. Kasutatud 22.04.2024, <https://vilistlaselu.ut.ee/heidi-maiberg-kuidas-deradikaliseerida-terroristi/>

Marwick, A. E. ja Lewis, R. (2017). Media manipulation and disinformation online. *Data & Society*, 15. mai. Kasutatud 14.12.2023, https://datasociety.net/wp-content/uploads/2017/05/DataAndSociety_MediaManipulationAndDisinformationOnline-1.pdf

Mølmen, G. N. ja Ravndal, J. A. (2023). Mechanisms of online radicalisation: how the internet affects the radicalisation of extreme-right lone actor terrorists. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 15(4), 463-487.

Mølmen, G. N. ja Ravndal, J. A. (2023). Mechanisms of online radicalisation: how the internet affects the radicalisation of extreme-right lone actor terrorists. *Behavioral sciences of terrorism and political aggression*, 15(4), 463-487.

Monsees, L. (2023). Information disorder, fake news and the future of democracy. *Globalizations*, 20(1), 153-168.

Munn, L. (2020). Angry by design: toxic communication and technical architectures. *Humanities and Social Sciences Communications*, 7(1), 1-11.

Murumaa-Mengel, M. (2020). Veebiintervjuud, projektiivtehnikad ja loovuurimismeetodid. A. Masso, K. Tiidenberg ja A. Siibak (toim), *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht* (707–738). Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.

Napp, M. (2023). *The communicative construction of families: emerging trends in the age of deep mediatization*. Doktoritöö. Tartu Ülikool, meedia ja kommunikatsiooni õppekava

Neumann, K. ja Baugut, P. (2023). All Radicalization Is Local: Media Influence on Local Islamist Radicalization Processes in Five German and Austrian Hotspots. *International Journal of Communication*, 17, 21.

Neumann, P. R. (2013). Options and strategies for countering online radicalization in the United States. *Studies in Conflict & Terrorism*, 36(6), 431-459.

Newman, N., Fletcher, R., Eddy, K., Robertson, C. T. ja Nielsen, R. K. (2023). *Reuters Institute Digital News Report 2023*. Kasutatud 14.12.2023, https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Digital_News_Report_2023.pdf

Orav, A. (2015). Religious fundamentalism and radicalisation. *European Parliamentary Research Service*. Kasutatud 18.12.2023, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/551342/EPRS_BRI%282015%29551342_EN.pdf

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. London: Penguin UK.

Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J. ja Teppola, S. (2017). Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice. *International journal of information systems and project management*, 5(1), 63-77.

Politsei- ja Piirivalveamet. (2019). *Radikaliseerumise varajane märkamine ja võrgustikutöö Käsiraamat kohalikele omavalitsustele*. Kasutatud 20.12.2023, <https://www.politsei.ee/files/Ennetus/radikaliseerumine-kov-.pdf?1c120e3e71>

Poom, R. (2019). Politsei saadab valdadesse-linnadesse radikaliseerumise äratundmise juhendi. *Eesti Päevaleht*, 03. märts. Kasutatud 02.04.2024, <https://epl.delfi.ee/artikkel/85648233/politsei-saadab-valdadesse-linnadesse-radikaliseerumise-aratundmise-juhendi>

Pravdová, H. ja Hulajová, E. (2017). *Mediatization of communicative behaviour*. *Communication Today*, 8(2), 156-162.

Raudsik, H. (2020). Interneti pimedad urkad varitsevad ka Eesti noori, radikaliseerumine muutub aina suuremaks ohuks. *Eesti Päevaleht*, 29. oktoober. Kasutatud 02.04.2024, <https://epl.delfi.ee/artikkel/91513903/kuula-interneti-pimedad-urkad-varitsevad-ka-eesti-noori-radikaliseerumine-muutub-aina-suuremaks-ohuks>

Raun, M. (2023). USA Kapitooriumil märatsenud äärmuslased mõisteti pikaks ajaks vangi. Mässuliste juht kahetses tehtut. *Delfi*, 02. september. Kasutatud 07.01.2024, <https://www.delfi.ee/artikkel/120228693/usa-kapitooriumil-maratsenud-aarmuslased-moisteti-pikaks-ajaks-vangi-massuliste-juht-kahetses-tehtut>

Riehle, C. (2021). Commission: Counter-Terrorism Agenda. *Eucrim*, 12. veebruar. Kasutatud 18.12.2023, <https://eucrim.eu/news/commission-counter-terrorism-agenda/>

Rothut, S., Schulze, H., Hohner, J., ja Rieger, D. (2023). Ambassadors of ideology: A conceptualization and computational investigation of far-right influencers, their networking structures, and communication practices. *New Media & Society*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/14614448231164409>

Salu, M. (2020). Kes on Komandör? Kapo tabas vägivaldse natsiorganisatsiooni eestlasest juhi. *Eesti Ekspress*, 08. aprill. Kasutatud 03.04.2024, <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/89488391/kes-on-komandor-kapo-tabas-vagivaldse-natsiorganisatsiooni-eestlasest-juhi>

Schmid, A. P. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *ICCT research paper*, 97(1), 22.

Schulze, H., Hohner, J., Greipl, S., Girgnhuber, M., Desta, I. ja Rieger, D. (2022). Far-right conspiracy groups on fringe platforms: a longitudinal analysis of radicalization dynamics on Telegram. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 28(4), 1103-1126.

Serrano-Puche, J. (2021). Digital disinformation and emotions: exploring the social risks of affective polarization. *International Review of Sociology*, 31(2), 231-245.

Sheth, A., Shalin, V. L. ja Kursuncu, U. (2022). Defining and detecting toxicity on social media: context and knowledge are key. *Neurocomputing*, 490, 312-318.

Sikkens, E., van San, M., Sieckelinck, S., ja de Winter, M. (2017). Parental Influence on Radicalization and De-radicalization according to the Lived Experiences of Former Extremists and their Families. *Journal for deradicalization*, (12), 192-226.

Sjøen, M. M. ja Jore, S. H. (2019). Preventing extremism through education: Exploring impacts and implications of counter-radicalisation efforts. *Journal of Beliefs & Values*, 40(3), 269-283.

Sjøen, M. M. ja Mattsson, C. (2020). Preventing radicalisation in Norwegian schools: How teachers respond to counter-radicalisation efforts. *Critical studies on terrorism*, 13(2), 218-236.

Striegler, J. L. (2015). Violent-extremism: An examination of a definitional dilemma.

Strömbäck, J. (2008). Four phases of mediatization: An analysis of the mediatization of politics. *The international journal of press/politics*, 13(3), 228-246.

Tammekun, K. (2018). *Radikaliseerumise juurpõhjused Eesti moslemite lõimumise kontekstis*. Magistritöö. Tallinna Tehnikaülikool, majandusteaduskond.

Van Dijck, J. ja Poell, T. (2013). Understanding social media logic. *Media and communication*, 1(1), 2-14.

Van Eerten, J. J., Doosje, B., Konijn, E., de Graaf, B. A. ja de Goede, M. (2017). *Developing a social media response to radicalization: The role of counter-narratives in prevention of radicalization and de-radicalization*. Oxfordshire: WODC.

Vlachos, S. H. (2022). The Link Between Mis-, Dis-, and Malinformation and Domestic Extremism. *Council of Emerging National Security Affairs*. Kasutatud 14.12.2023,

<https://censa.net/publications/censa-report-the-link-between-mis-dis-and-malinformation-and-domestic-extremism/>

Võitleme terrorismiga. (09.06.2022). *Siseministeeriumi kodulehekülj*. Kasutatud 04.01.2024, <https://www.siseministeerium.ee/voitleme-terrorismiga>

Vompa, M.-J. (2024). *Teoreetiline raamistus kavandatavale bakalaureusetööle teemal "Eesti ekspertide hinnang kõlakambrite ja filtrimullide mõjule radikaliseerumisprotsessis ning deradikaliseerumise võimalused"*. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava.

Wardle, C. (2018). The need for smarter definitions and practical, timely empirical research on information disorder. *Digital journalism*, 6(8), 951-963.

Wardle, C. ja Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Raport, Council of Europe.

Weimann, G. (2016). Going dark: Terrorism on the dark web. *Studies in Conflict & Terrorism*, 39(3), 195-206.

Weimann, G. (2016). Going dark: Terrorism on the dark web. *Studies in Conflict & Terrorism*, 39(3), 195-206.

Winter, C., Neumann, P., Meleagrou-Hitchens, A., Ranstorp, M., Vidino, L. ja Fürst, J. (2020). Online extremism: research trends in internet activism, radicalization, and counter-strategies. *International Journal of Conflict and Violence (IJCV)*, 14, 1-20.

Wolfowicz, M., Weisburd, D. ja Hasisi, B. (2023). Examining the interactive effects of the filter bubble and the echo chamber on radicalization. *Journal of Experimental Criminology*, 19(1), 119-141.

LISAD

Lisa 1: Värbamiskiri

Tere!

Mina olen Maria-Johanna Vompa, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala kolmanda kursuse tudeng. Sel kevadel kirjutan bakalaureusetööd, mis käsleb endas radikaliseerumise, radikaliseerimise ja deradikaliseerumise uurimist, eeskätt uurin sotsiaalmeedias kasutusel olevaid radikaliseerumis- ja radikaliseerimispraktikaid.

Oma lõputöös soovin uurida Eesti eksperte, kes puutuvad oma ameti ja eriala tõttu kokku just nende teemadega. Sooviksin anda Eesti ekspertidele võimaluse rääkida oma kogemustest, soovitudest ja hinnangutest ning seejärel läbi oma bakalaureusetöö tekitada avalik arutelu radikaliseerumise teemadel ning anda soovitusi, millised oleksid kõige efektiivsemad deradikaliseerumise võimalused. Ekspertide hinnang on äärmiselt vajalik, et töös kasutatavad andmed oleksid relevantsete, ilmetatud konkreetsete näidetega.

Teemat on oluline käsitleda ühelt poolt seepärast, et Eesti kontekstis on radikaliseerumist teaduslikult väga vähe uuritud, ent teisalt leiti eelmise aasta detsembris tehtud uuringus, et põhikooliealised poisid peavad naiste osalust poliitikas sobimatuks. Taolistest uuringutest on välja tulnud, et äärmuslikust noortele suunatud propagandast, sealhulgas ka parempopulistlikust propagandast, on reeglina suunatud vaid poistele. Tegemist on murettekitava suunaga ühiskonnas, mis võimendub sotsiaalmeedias levitava informatsiooni tõttu, sisaldades ka des- ja/või väärinformatsiooni ning ka kuriinfot.

Seetõttu kutsun Teid osalema uuringus, mille käigus uurin kuidas toimub sotsiaalmeedias radikaliseerimine kui tahtlik tegevus ja radikaliseerumine ning millised oleksid deradikaliseerumise võimalused. Intervjuu kestaks kokku orienteeruvalt 1–1,5 tundi, mille viiksime läbi Teile sobival meetodil – silmast silma või veebikohtumise teel.

Kõik uuringu jooksul kogutud andmed on minu poolt anonümiseeritud ehk kõik detailid, mis võivad aidata tuvastada Teie isikut, näiteks ametikoht ja -asutus, asendan üldiste sõnadega, et töö lugejal poleks võimalik Teid uuringuga seostada. Vajadusel saan transkribeeritud intervjuu ja töösse minevad tekstikatted Teile kooskõlastamiseks saata, et töös kasutatav informatsioon oleks täpne.

Kui Teil on uuringu kohta küsimusi, siis palun Teil võtta ühendust minuga meili teel (mariajohanna.vompa@ut.ee) või vajadusel kontakteeruda minu ülikoolipoolsete juhendajaga Maria Murumaa-Mengeliga (maria.murumaa@ut.ee) ja Maia Klaasseniga (maia.klaassen@ut.ee).

Loodan, et olete nõus jagama enda kogemusi ja hinnanguid sel teemal.

Teie vastust ootama jäädes!

Maria-Johanna Vompa

+372 55500276

mariajohanna.vompa@ut.ee

johannavompa@gmail.com

Lisa 2: Nõusolekuvorm

Tere!

Mina olen Maria-Johanna Vompa, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala 3. kursuse tudeng ning kirjutan oma bakalaureusetööd „Radikaliseerumis- ja radikaliseerimispraktikad ning deradikaliseerumisvõimalused sotsiaalmeedias Eesti ekspertide kogemuste näitel”. Minu lõputöös on uuritavateks Eesti eksperdid, kes puutuvad oma ameti ja eriala tõttu kokku radikaliseerumise, radikaliseerimise ning deradikaliseerumisega sotsiaalmeedias. Kuna Teie olete oma ameti tõttu sobiv uuringus osalemiseks, siis palun Teie kui uuritava nõusolekut Teie kaasamiseks sellesse uuringusse.

Uuringu eesmärk on teada saada, millised on Eesti ekspertide kogemuste põhjal radikaliseerumis- ja radikaliseerimispraktikad sotsiaalmeedias ja millised on deradikaliseerumisvõimalused. Uuring viiakse läbi intervjuu vormis uuritavaga kokkulepitud ajal ning sobivas vormis. Intervjuu kestus on orienteeruvalt poolteist tundi, mille käigus küsitakse Teilt erinevaid küsimusi radikaliseerumise, radikaliseerimise ja deradikaliseerumise kohta, põhinedes Teie enda kogemustel. Intervjuu annab võimaluse teemat paremini uurida ning vajadusel küsida täiendavaid küsimusi, mõistmaks erinevaid tõlgendusi.

Intervjuud salvestatakse, et neid seejärel transkriptsiooni abil uurida. Uuringus osalemine on vabatahtlik ehk uuringus osalemise eest tasu ei saada ning loobumine on võimalik igas uuringu etapis. Uuringu tulemused lähtuvad ainult intervjuude käigus kogutud andmetest, toetades väiteid teoreetiliste allikatega, mis välistab töö autori poolt loodud kallutatuse erinevate seisukohtade osas.

Teil kui uuritaval on õigus anonüümsusele, mis on tagatud ka käesolevas uuringus. Andmete kogumisel luuakse igast uuritavast kood, mille taga peituvat tegelikku isikut teab vaid töö autor. Vajadusel tagatakse anonüümsus ka intervjuudes käsitletavatele tundlikele teemadele või muudele aspektidele, mille puhul uuritav seda oluliseks peab. Töö autor ehk uurija tagab konfidentsiaalsuse uuritavale, olles vastutustundlik andmete suhtes, mille uuritav talle usaldanud on.

Uuringus osalemisega antakse luba töödelda intervjuu käigus saadud informatsiooni selle analüüsimiseks ja võrdluseks teistelt uuritavatelt saadud informatsiooniga. Intervjuude transkriptsioonid on lisaks töö autorile nähtavad ka tema juhendajatele. Intervjuule järgnev

transkriptsioon võimaldab intervjuudes läbi käinud märksõnu temaatiliselt rühmitada, luues kindlamad teemaplokid vastuste selgitamiseks, kasutades seejuures neid autori uurimisküsimustele vastuste saamiseks. Intervjuudest tehtud salvestusi ja transkriptsioone hoitakse uuringu läbiviija arvutis töö kaitsmiseni või täpselt määratud ajani. Kõikide tudengite lõputöid on võimalik elektrooniliselt kätte saada Tartu Ülikooli raamatukogu üliõpilastööde andmebaasis Dspace.

Nõusolek:

Minule,, on selgitatud, mis on käesoleva uuringu eesmärk ja meetodika ning kinnitan allkirjaga enda nõusolekut selles osalemiseks. Tean, et uuringu käigus tekkivate küsimuste ja võimalike probleemide kohta saan mulle täiendavat informatsiooni uuringu läbiviijalt (Maria-Johanna Vompa, maria-johanna.vompa@gmail.com, +372 55500276).

Uuringus osaleja nimi:

Uuringus osaleja allkiri:

Kuupäev:

Lisa 3: Intervjuukava

Sissejuhatus

1. Kellena te praegu töötate?
2. Kui kaua olete sellel ametikohal töötanud?
3. Millised on teie peamised tööülesanded?
4. Kuidas te olete oma töös radikaliseerumisega kokku puutunud? Aga radikaliseerimise kui eesmärgistatud tegevusega?
5. kui meelde tuletada - milline oli viimane kaasus, millega kokku puutusite?

I PLOKK - Radikaliseerumine sotsiaalmeedias

1. alustuseks - kuidas teie üldse enda jaoks defineerite radikaliseerumist? aga radikaliseerumist?
2. millistel platvormidel ja kuidas need protsessid tavaliselt toimuvad?
3. kui minna täpsemaks just sotsiaalmeedia osas - Millised on teie kogemuste põhjal peamised sotsiaalmeediakanalid, kus inimesed radikaliseeruvad?
 - a. millised on erinevused, kui püüda neid platvormiti välja joonistada?
4. kas sotsiaalmeedia on midagi nende protsesside juures kardinaalselt muutnud? mida?
 - a. kuidas toimus radikaliseerimine enne sotsiaalmeedia ajastut?
5. Millised on kõige haavatavamad sihtrühmad? Millise profiiliga inimesed teie töö näitel radikaliseeruvad?

II PLOKK - Radikaliseerimine sotsiaalmeedias

1. Selles teemaplokis käsitleme radikaliseerimist kui eesmärgipärast tegevust. Millised on teie kokkupuuted sotsiaalmeedias radikaliseerimisega? Palun tooge mõni näide.
2. kas siin on võimalik välja tuua mingeid tüüpilisi etappe? mingeid kindlaid strateegiaid? ehk siis Kuidas toimub sotsiaalmeedias inimeste radikaliseerimine kui eesmärgistatud tegevus?

3. Kuidas kasutatakse ära sotsiaalmeediaplattformide eripärasid, näiteks algoritmiliselt ettemääratud sisuteekondi, et inimesi radikaliseerida?
4. Milliseid on suhtlustehnikad, mida äärmuslased inimeste radikaliseerimiseks kasutavad?
5. Kirjeldage palun oma kogemuste põhjal keskmiset äärmuslase profiili, kes aktiivselt teisi värbab?
6. Mille järgi valitakse "ohvreid" ehk inimesi, keda värvata?
7. Me juba veidi rääkisime sellest, aga igaks juhuks korraks tulen veel selle juurde tagasi - Millised sihtrühmad on kõige vastuvõtlikumad radikaliseerimisele? kas me saame mingid tüübid luua, nt 3-5 tüüpilist sihtmärki?

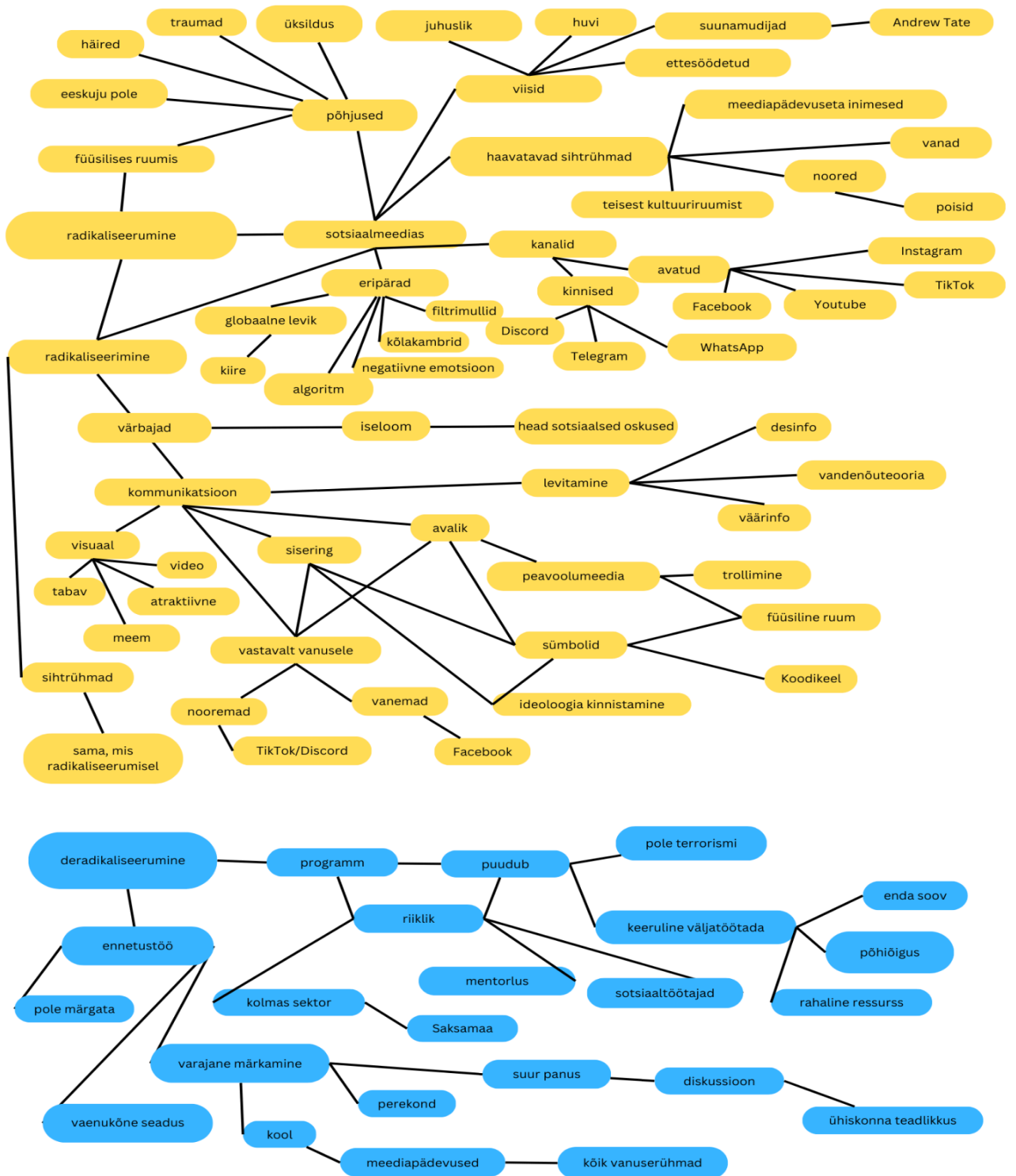
II PLOKK - Deradikaliseerumine

1. a. Milliseid strateegiaid kasutatakse Eestis, et aidata inimestel deradikaliseeruda?
b. Mida mujalt riikidest deradikaliseerumise strateegiatest eeskujuks võiksite tuua?
2. Millist rolli kannab teie hinnangul radikaliseerumise ennetustöö? Miks?
3. Kuidas saab üksikindiviid ise deradikaliseerumisprotsessi alustada? kas see üldse toimib nii?

Kokkuvõtvad küsimused

1. Millisena näete radikaliseerumise mõju ühiskonnale?
2. Kuidas saab inimene teadlikult vältida sisu, mis võib teda panna radikaliseeruma? Millised on peamised soovitusel?
3. Kas te tunnete, et midagi olulist jäi rääkimata, ent ma ei osanud küsida?

Lisa 4: Koodipuu

Lisa 5: Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Maria-Johanna Vompa**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Radikaliseerumisprotsesside ilmingud Eesti sotsiaalmeedias ning deradikaliseerumise võimalused ekspertide hinnangute põhjal,

mille juhendajad on **Maria Murumaa-Mengel** ja **Maia Klaassen**,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Maria-Johanna Vompa

21.05.2024